

11 / 5+6

HIEDIEM

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR OVERMAAS

HEEM

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR OVERMAAS

Uitgave : Langohr-Veltmans-Vreuschemen Komitee
Melkerijstraat 35, Halle (Brabant - België).

Postcheck : 5202.51
Telefoon : 02/56.76.54

Abonnement : 150 Fr.p.jaar
Het gewoon nummer : 25 Fr.
Het dubbelnummer : 50 Fr.
(voor België en Nederland)

11° Jaargang
Nr 5-6
Sept.-Dec. 1967

I N H O U D :	blz
Mgr J.F.J.M. Heuschen, bisschop van Limburg. Met foto.	2
Bij de verheffing van Mgr de Fürstenberg tot kardinaal.	4
<u>De Markt van Aubel (VII)</u> door J.v.V.	
Wegh oft Casseyegelt (3) - Moeilijkheden	6
's-Gravenvoeren - Altembroek, door J.Ansay.	12
<u>Aktuelle demographische Probleme des ehemaligen Herzogtums Limburg (2)</u> , door F.Pauquet.	18
Les Crimes de Beusdael - De Misdaden van Beusdaal. J.v.V.	27
<u>Onze Overmaasgemeenten en de politieke en godsdienst-onlusten in de 2° helft der XVI° eeuw</u> , door J.v.V. (VIII)	
Onder de Bancke van Balen (3)	29
<u>Gedichten :</u>	
Oovendklokkeklank. P.Zimmer	35
Leef Ööpe - Séckde. J.Vilvoye	36
Dezember. E.Gennen	38
<u>Idioticon van het Land van Overmaas</u> , door Dr J.Langohr	39
<u>Van Boeken en Tijdschriften :</u>	
Im Göhlthal Nr 1/1967	43
Limburg Jg. 1966.	44
Rheinische Vierteljahrsblätter Jg. 1964	45
<u>Bezinning</u> - De Familie.	46
Tribulations d'une jeune Parisienne à Moresnet en 18..	
Le Loup	47
<u>OMSLAG :</u>	
"Noeste Arbeid" door R.Brouwers.	

MEET

Mgr Heuschen, bisschop in de kinderrijkste provincie van ons land.

(foto "De Standaard")

Mgr J.F.J.M. HEUSCHEN, BISCHOP VAN LIMBURG

Een tweede maal werd onze streek gezegend door de verheffing tot de hoogste kerkelijke waardigheid. Monseigneur Heuschen is voor Overmaas, inzonderheid Teuven, geen vreemdeling. Zijn vader zg. was inderdaad geboren Teuvenaar. Ziehier enkele familiegevens :

HEUSCHEN Jean-Hubert, ° Teuven 15/1/1864, ingeschreven te Tongeren de Schiervelstraat 19 op 2/4/1900, beroep slachter,
+ Tongeren 10/6/1931.

x 2/4/1900

RUBENS, Marie-Josephine-Louise, ° Tongeren 25/8/1875, dochter van Michel Rubens en Vanrussel Ida-Maria.

kinderen :

Marie-Hubertine-Jeanne, ° 6/1/1901

Michel-Jean-Marie, ° 11/8/1902, + 21/2/1908

Mgr Jozef-François-Jean-Marie, ° 12/7/1815.

De toekomstige bisschop volgde, na zijn studies in zijn geboortestad voleindigd te hebben, de Gregoriaanse Universiteit te Rome (philosophie en theologie). Tot driemaal toe behaalde hij er de gouden erepenning. Na de tweede wereldoorlog veroverde hij aan de Kath. Universiteit te Leuven het licentiaat in Oosterse talen en Geschiedenis.

11/9/1939 werd hij priester gewijd.

In 1942 werd hij tot leraar aangesteld in het Groot-Seminarie te Luik. Tegelijkertijd tot voorzitter van de KSA - Limburg.

1952 werd hij ere-kanunnik.

24/6/1962 werd hij door de goede paus Johannes XXIII tot wijbisschop van Luik benoemd en titelvoerend bisschop van Druas.

20/9/1962 ontving hij de bisschopswijding en resideerde sedertdien te Hasselt.

25/6/1967 richtte Mgr van Zuylen, bisschop van Luik, een ontroerend herderlijk schrijven tot zijn diocesanen, waarin hij o.m. en de nieuwe bisschop en in hem geheel kristen Limburg dankte voor de onschatbare diensten aan bisdom en kerk, in moeilijke omstandigheden en mits opoffering van veel eigenheid, bewezen.

- - - - -

Mgr Heuschen is inmiddels ook overgegaan tot de benoeming van drie groot-vikarissen :

Z.E.H. Kan. Jean Lavigne, pastoor te Waterschei, belast met de parochies, de liturgie en de zielezorg voor de vreemdelingen;

Z.E.H. Kan. Gilbert Dupas, directeur van het klein-seminarie te St-Truiden, voor onderwijs, kloostergemeenschappen, priesterroepingen en pauselijke missiewerken;

Z.E.H. Paul Schruers, professor aan het groot seminarie te Luik, voor katholieke aktie, sociale organisaties, liefdadige instellingen, communicatiemedia- en oecumenische betrekkingen.

Onze lezers zullen zich nog dankbaar de bezielende bladzijden "Bezinning", herinneren, door Z.E.H. Schruers, van 1958 tot 1962 voor ons tijdschrift geschreven.

BIJ DE VERHEFFING VAN Mgr DE FURSTENBERG

TOT KARDINAAL VAN DE R.K. KERK

Door de dagbladen vernamen onze lezers de verheffing tot Kardi-
naal van Monseigneur Maximiliaan de Furstenberg op 26/6/1967, samen met
nog 26 andere prelaten uit verschillende andere landen.

Dit is voorwaar geen kleine eer voor Overmaas en voor de paro-
chie Remersdaal in het bijzonder !

Bij deze gelegenheid brengen wij enkele notas betr. de afstam-
ming van deze doorluchtige kerkvorst die, al zag hij toevallig het le-
venslicht bij onze noorderburen, als Remersdaler moet worden aanzien,
vermits zijn ouders aldaar verbleven en hijzelf er zijn jeugdijaren heeft
doorgebracht.

AFSTAMMING :

1. Christian-François-Thierry de Furstenberg
x Marie-Louise de Hochsteden, vrouwe van Oreye en Granville
+ 1727
2. Clement-Lothaire de F., ° Aken 1725, + 1791
x 1755 Sophie-Charlotte de Hoensbroeck
3. Theodore de F., ° 1772
x 1793 Sophie de Dalwigk
4. François-Egon de F., ° Herdringen 1797, + Keulen 1859
x 1829 Paule de Romberg-Bruninghausen
5. Clement-Auguste-Egon de F., Stammheim 21/5/1846, + 1926
x Munster 28/5/1867 Marguerite de Lilien-Opherdike
6. Adolphe-Louis-Egon de F., ° Remersdaal 20/7/1870, + Gent 2/6/1950
x Brussel 20/1/1900 Elisabeth d'Oultremont
7. Maximiliaan-Louis-Hubert de F., Heerlen 23/10/1904

Het geslacht Furstenberg, waarvan in 1863 een tak zich in Remers-
daal kwam vestigen, stamt uit Herdringen bij Arnsberg (Westfalen).

Hier volgen enkele notas betr. genoemde persoonlijkheden :

1. Christian F.T. was kamerheer van de Oostenrijkse keizer. Reeds in 1660
droegen de Furstenberg's de titel van baron. Hun wapen : van goud met
dubbele dwarsbalk van keel (rood).

4. François-E. was lid van de Pruisische Landtag, waar hij inzonderheid de verdediging der kath.belangen behartigde. Hij beschermde de Schone Kunsten, hielp o.a. mede aan de voltooiing van de dom van Keulen. In 1840 verkreeg hij van de koning van Pruisen de titel van graaf met wapen : gekwartileerd, 2 en 3 van goud, dubbel gedeeld van keel. Hij verbleef in Bonn. Van af het balcon zijner woning woonde de jonge koningin van Engeland Victoria de inhuldiging bij van het standbeeld van L.van Beethoven, in 1845.
5. Clement-A.E. was de eerste Furstenberg die zich metterdaad in Remersdaal kwam vestigen (2/6/1863). In 1886 bekam hij de Belgische nationaliteit. In 1887 werd hij in de Belg.adel opgenomen met de titel van baron, overerfelijk op al zijn nakomelingen. In 1888 werd hij burge-meester van Remersdaal en zal deze funktie blijven waarnemen tot zijn dood in 1926.
6. Adolphe-L.E. volgde zijn vader in deze funktie op vanaf 1927.
7. Maximiliaan L.H. volgde humaniora aan het college der Benediktijnen te Maredsous, philosophie aan het Leo XIII seminarie te Leuven, godgeleerdheid aan de Gregoriaanse universiteit te Rome. Hij werd door Z.Em. Kardinaal Van Roey tot priester gewijd 9/8/1831. Hij werd achtereenvolgens leraar aan het St-Jan Berchmans college te Antwerpen en aan het Groot-seminarie te Mechelen, aalmoezenier bij het Hof. Goedheid en eenvoud kenmerkten hem bij de studenten. Bij de mobilisatie nam hij dienst, als aalmoezenier, in het Belg. leger en tijdens de oorlog werd hij gevangen gezet wegens anti-Duitse activiteiten. Na de tweede wereldoorlog was Mgr de Furstenberg achtereenvolgens president van het Belgisch College te Rome, titelvoerend bisschop van Tyr en dito aartsbisschop van Palma, apostolisch delegaat in Japan en Australie, algemeen aalmoezenier van de UNO-troepen in het Verre Oosten en tenslotte nuntius in Portugal.

Litteratuur :

- Guill. Grondal, Notices historiques sur Remersdael. Verviers 1953, blz. 54 e.v.
- Guy Poswick, Les Délices du Duché de Limbourg. Verviers 1951, blz.257 e.v.
- Dr J.Belonje, Genealogische en heraldische Gedenkwaardigheden in en uit de Kerken der prov.Limburg. Uitg. L.G.O.G. Maastricht 1960. blz. 430.
- Dr J.Langohr, Le N.E. de la Prov.de Liège. Brugge 1933, blz. 239.

LAND ZONDER GRENZEN ?

Onze lezers stellen er voorzeker belang in te vernemen dat de nieuwe Nederlandse minister van Landbouw, Ir Lardinois, afkomstig is van Noorbeek. Noorbeek is historisch Land van Dalhem/Overmaas !

Minister Ir Lardinois is gehuwd met de dochter van oud-burgemeester P.Peeters-Smeets zg. van St-Martens Voeren en is verder verwant met de families Franssen (St-P.Voeren), Teney (St-M.Voeren) en Smeets-Ernon ('s-Gravenvoeren).

DE MARKT VAN AUBEL (VIII)

WEGH OFTE CASSEYEGELT (3)
Moeilijkheden

In onze vorige bijdragen betr. het z.g.z. wegh- ofte casseyegelt behandelde wij achtereenvolgens datum en inhoud van het oktrooi van 17/4/1717, en formaliteiten en voorwaarden bij het openbaar aanbesteden van het inningsrecht.

Het was te voorzien dat de toepassing weer moeilijkheden zou meebrengen.

Eerste twistpunt : moeten de inwoners van Aubel zelf, zij die "buyckvast" ter plaatse woonden, zoals dit typisch werd uitgedrukt, ook de taks betalen of zijn zij er van vrijgesteld. Een raad van de "meest geërfde ingezetenen" werd gehoord.

Een verzoeg, op 27 July verzonden, onderwerpt de kwestie aan de hogere overheid. Wij laten de tekst hierna in extenso verschijnen. Het geeft inderdaad de hele historiek van het geschil. En, zoals we verder zullen vaststellen stelt de Raede van Financie, bij besluit van 17/9/1740 de ingezetenen in het gelijk

-----

Aen Mijne Heeren die president ende luydens van syne Majesteys Rekencaemer geordonneert in Brabant.

Verthoonen met alle eerbiedinghe die regeerders der bancke van Aubel in den Lande van Daelhem Overmaese partagie van syne K. en C. majt hoe dat int'jaar 1732 den 20 augti die van de regeringhe van Aubel voors vercreghen hadden octroye, om weghe oft casseye gelt te heffen. te weten van elck peerdt gelaeden oft aengespannen twee oorden, voor de kerre, oock twee ende voor den waeghen eenen stuyver alles luycker gelt ende mits daer bij niemandt geexcipeert en waere, gelijk blijk bij de copye authentique van de voors octroye. hier gevoeght sub n°1 hebben die lest voors regeerders den ontfanck oft incompste van t' geseydte weghgelt ..... - en generaelijck sonder eenighe exceptie - ten hoogst ende meestbiedende uytgegeven, soo als blijkt bij het extract daer uyt voor de jaeren 1732 ende 1733 hier annexe sub n°2, maer aengesien d'inwoonders weygherden aan de voors obtenteurs te betaelen het bovengemelt weghgelt, ende dat de geseyde obtenteurs daer omme oock refuseerden ende alnoch blijven refuseren den prijs van hunne obtentie te voldoen, niet tegenstaande sij volghens de voors conditien op genen pretext quijslagh pretenderen connen, soo hebben de regeerders om dese voorgeroerde moijelijckheden eenigsints te doen cessereren ende in t' toecomende voor te comen, goet gevonden, in de

conditien van de publycke uytgevinghe voor de jaeren 1734, 1735 en 1736 te stellen : "dat de regeringhe reserveert het recht, die van Aubel te doen corweyen aen de casseye, ende in cas van refus te stellen eene recepte particulier voor hun" bij middel van welke clause d'obtenteurs ..... gene exceptie meer geformeert en hebben uyt dijen, dat de naebeuren oft ingesetenen niet en betaelden, maer men is bedacht, dat sy sullen van tijt tot tijt trachten van het weghgelt oock te bevrijen d'afforijne (1) soo sij voor hun sullen doen vrachten, ende gelijcke vrijheytt pretenderen als sij sullen voor afforijne voitureren oft vrachten : van elders heeft den Raedt ende Rentmeester general bij het voors. octroye geauthoriseert om de rekeninghe van d'incompsten van den voors. casseye aen te hooren, swaerigheyt gemaect tot absolute couleringhe derselve - te procederen - ten zye dat men den inhoudt van 't gemelt octroye achtervolghe, waer over men raedsaem gevonden heeft de meestgeerfde ingesetenen te hooren, dewelcke in de vergaedinghe daer toe den 19en July jongstleden gehouden unaniemelijck verclaert hebben, dat hunne intentie altoos geweest ende alnoch is, dat d'ingesetenen der voors. bancke soudent exempt wesen van t'voors. wegh oft casseye gelt dat sy oock op dyen voet ten tijde van t' impetreren van t' selve daer inne geconsenteert hadden. daeromme voor soo veel als men het voors. anders oft dijen contrarie soude willen interpreteren oft doen opereren hebbende ter voors. vergaedinghe de supplianten gecommiteert, om voor soo veele - noodigh moderatie van t' meergeseyde octroye te versoeken, welke resolutie hier op gebouwt is, dat die van de gemeynte ende eensints d'afforijne geobligeert sijn voor de capitaale uyt crachte van de voors. octroye opgelicht ende te lichten, dat hunne goederen ten allen tijde door de vremde ende afforijne comende naer den merckt gefouleert, beschaedicht ende ten onderen gedreven worden, vervolgentlijck behooren sy, onder oodtmodighe correctie, wel gecompenseert te worden mette voors. exemptie van t' wegh oft casseye gelt, oirsaecke dat sij hunne toevluchte nemen totten voors. edel en eerw. heeren.

Oodtmoedelijck biddende gedient te wesen, bij forme van interpretatie oft moderatie op de marge deser te verclaeren dat de buyckvast ingesetenen der voors. bancke van Aubel int'voors. octroye niet bevanghen ende vervolghens exempt sijn vant' wegh oft casseye gelt daer bij verleent ende geoctroyeert, ende dat op dijen voet den voors. Raedt ende Rentmeester der domeynen de rekeninghe daer aff can aennemen.

Overmits nochtans dat de voors. ingesetenen doende vraghten door afforijne ende afforijne doende vrachten door ingesetenen de voors. wegh oft casseye gelt sullen betaelen sonder exceptie.

Oft alsulcke andere maniere aen de voors. moyelijckheden te versien als Edel-eerw. sullen tot meerder welvaeren der voors. gemeynte, vinden te behooren.

T's de gratie .....

Een nieuwe moeilijkheid doet zich voor 17 April 1761.

Jacob Nyssen klaagt het in- en uitvoerverbod van alle granen aan, zodat de markt van Aubel van een zijner belangrijkste produkten wordt beroofd, het vervoer wordt langelegd en dientengevolge de taks op paard, kar en wagen bijlange niet meer opbrengt wat de obtenteur er normalerwijze mocht van verwachten.

Ook deze klacht publiceren wij, al valt ze wat langdradig uit.

- - - - -

Visa, 17 april 1761.

Aen de heeren Schoutet ende Regeerders der Bancke van Aubel.

Verthoont met alle reverentie Jacob Nyssen als gewesenen obtenteur bij de naestleste uytgave over de revenuen der cassye ofte weghgelt alhier, hoe dat hij in sijne heffinge merckelijcke somm aen degene van obtentie te cort is gekomen, ende heeft noodtsaekel : moeten komen; de redenen van dese courtiesse/: als sijnde aen U:E:Achtb: soo wel bekend als aen hem verthoonder:/ soude hij secerlijck alhier connen verswijgen ten waere dat deselve behooren, jae moeten supplicando uytgesteken ende geëneveert (?) worden, de redenen dan der verhaelde courtiesse sijnde te weten :

om dyeswille dat bij Haere Majts Placcart stricktelyck verboden werd eenich graen van wat specie hetselve mochte wesen, uyt de provintie te verbrenge; het welck geoccasioneert hadde aen alle d'omliggende vremde landen en steden, een insgelijck verboth vice versa te geven; van eenige graenen buyten hun gebiet uyt te voeren, ofte te laeten verbrenge binnen dese provintie veel weniger te stellen tot vercoop op onsen publijcken merckt;

ende hebben de respective verboden alsoo blijven duyren omtrent de acht maenden sijner heffinge, waerdoor hij infaillibel : te cort heeft moeten comen, gelijk waerlijck gecomen is aen sijne obtentie tot over de 300 : gld? en veel meer, buyten de costen van heffinge, soo bij hem/ als sijne geemployeerde gedaen:/ hetwelck hij bereit is t'affirmeren onder eede solemneel des alsoo noodigh.

ende want desen cas van de langduyrige slietinge der Landen in dese materie sonder exempel, en geheel extraordinair ende onvoorsienelijck comt te wesen, en vervolgentlijck niet en can /: onder oodtmoedige correctie :/ vallen in de cassen vervat bij de conditien der uytgave sijner obtentie, geconsidereert oock al dat men alhier /: sit verbo venire (?) :/ bij voortijden aen diverse obtenteurs van weghgelt, merckt vat, rinck, etc sommige remissiens gedaen heeft voor redenen om verre niet soo claer, palpabel ende visibele als de gene des verthoonders;

oversulx keert sich tot U:E:Achth: seer oodtmoedel : biddende gelieve gedient te wesen, de voorverhaelde redenen aengemerckt, daerbij gevoeght U:E:kennisse, t'accorderen aen supliant den quijtslagh van de gemelde courtiesse, soo ende gel: in goede equiteyt sal gevonden worden te meriteren, uijtterl: onder beneficie van den offre hierboven gedaen ende hierbij gereitireert mits desen.

T'is de speciale gratie .....

- - - - -

Tegen deze vloed van, trouwens gegronde klachten was het gemeentebestuur van Aubel niet opgewassen. De lezer zal trouwens al dadelijk opmerken, de inschikkelijkheid waarmede het, liefst op minnelijke wijze, de zaken regelt.

Hierna, in korte trekken, enkele dezer schikkingen die wij noteerden.

- - - - -

Uitgave van 14/9/1723

Tijdelijk sluiten van een der wegen.

"Het voors. weghgelt is op den 14° 7bris 1723 ten hoogstbiedende uytgegeven, te beginnen den 15° dito en te eindigen den 13° 7bris 1724 ende is de heyder en dorpstraat verbleven aen Matthy Pallant voor 221 guld.maestrichter cours, ende de hoenderstraat aen Gillis Thonissen voor 250 gulden, die oock daer naer de voors. heyder en dorpstraat van Pallant vercreghen heeft, ende mits door het wercken aen de casseyen eenen der weghen gesloten en impraticabel waere, heeft men hem Gillis Thonissen moeten bonificeren aende voors. uytgaeve vijftich seven gulden, thien stuyver"

(Rekening Jan Ernst 25/4/1732).

Uitgave van 14/8/1733 Lina Drouven

In afwachting van een beslissing inzake het al dan niet verschuldigd zijn van het weghgelt door de ingezetenen, hield Drouven een bedrag van 100 guld. in.

Beslissing 16/2/1742 :

"Alsoo Lina Drouven van d'obtentie van 't weghgelt vanden 14 augti 1733 ingehouden heeft hondert gls op pretext dat d'ingesetenen alhier niet en hadden willen betaelen ende mits volgens d'interpretatie van den Raede van financie de dato 17° 9bris 1740 de consomptie soude vrij wesen, heeft men goet gevonden met hem te convenieren dat hij tusschen hier ende maij sal tellen twintigh guldens mits welcken hij de voors. obtentie sal voldaan hebben.....

Uitgave van 14/8/1733 Collas Pallant

Beslissing van 17/3/1742. Zal nog enkel "drij en dertigh pattacons" betalen.

Uitgave van 1732. Jan Cremonts

Beslissing van 13/4/1742.

Nadat de zaak eerst voor het gerecht gebracht werd, beslissen de regeerders deze "intehouden op hope van accomodement ende in verwachtinge van interpretatie" "soo hebben de Regeerders overmits dijen goet ende geraetsaem gevonden tot doodt ende te niet doeninge van 't voors. proces als mede om veerdere costen ende inconvenienten hierover te prevenireren, hun met voors. cramont te verstaen."

Zal een saldo van 20 pattacons betalen, 12 binnen 4 maanden, de overige 8 binnen 8 maanden.

Vergadering van 22 Maart 1752

Uit een "Extract vuytte vergaedinghe van d'Heeren Schouteth Regeerders ende gemeyne geadheriteerde en gequalificeerde ingesetenen der Bancke van Aubel naer voorgaende kerckondinghe voor heden dienende son-dagh lestleden gedaen gehouden den 22 Maart 1752" kunnen wij opmaken dat "remitteringen" in serie worden toegestaan. De Raad voorziet dat "sonder twijffel deselve versoecken en sustineringen" zullen ingediend worden "al was het maer om tijt te gewinnen".

- aan Lina Drouven (weghgelt 1749) worden "Twee hondert dertigh ses gulden geremitteert".
- aan Francis Cossen (jaar 1748) "twee hondert achtthien gulden".
- aan Crutz Raescop (weghgelt 1750) "drij hondert seventigh drij gulden - vier stuyver - twee oort."

Vergadering van 7° 9bris 1780

Uit volgend "Extract uyt 't Recesboeck" blijkt hoe zelfs aan erge gevallen een minnelijke oplossing wordt gegeven :

"Alsoo bij recke der weg-meesters Srs D'Evegroote en Maeger in date 26 augti sigh bevind : dat Jan Lacroix als obtenteur van 't weggeld in 1774 noch veragtert is ter soe van 683 gls : de welke tot nu toe niet en heeft connen gerecupereert worden niet tegenstaende de soo dikwils gedaene aenmaeningen, ten zij gend : Lacroix bij wege van regt daer-toe gepraemt wierde niet sonder groote costen, schaede en confusie, om welke inconvenienten voor te coemen, heeft den voors : Lacroix versogt : van dese soe van debet op sijne huysingen en panden te hypotticqueren ende daeraff intrest te betaelen, aen dese gemeente, overmits dat dese penningen voor hem geavanceert en gesuppleert wierden door den ontfanger der vrz : gemeente, alle welke redenen aengemerck, bij kennisse van d'hr Schoutt, word goet en raedsaem gevonden, bij provisie en onder ratificatie van de gemeentenaeren, in cas van te consenteren aend : gend : Lacroix,

dat hij conjonctelijk met sijne moeder acte van obligatie over gend : restantie sal doen passeren in forma op sijne costen, daertoe committerende de weg-meesters D'Evegroote en L.Ernst, ende dijenvolgens word geordonneert aen Sr W.J.Derix als ontfanger der gemeene penningen d'affererende soe van 683 gls te tellen aen de mede regenten als moderne weg-meesters Srs D'Evegroote en L.Ernst om te fourneren aen de avancementen door hun gedaen aende noodige reparatie der casseye en straeten, dewelke soe aen dito Derix bij productie van quittie sal worden gevalideert bij sijne te doene reeke voer den ontfank der gemeene penningen. aldus geresolveert als boven /: onder waeren geteekend :/ J:B:D'Evegroote, L:Ernst, J:HAussems, A:Vielvoye et H:Schoonbroodt greffier.

- 1) "Eenen Borgher die jaer en dagh met sijne familie buyten de voorschreve Stadt gewoont heeft, wort gehouden voor vremd, of Forain. "Costumen van de stad Maastricht, naar de uitgave J.B. Christyn. 1682.

Jagershuis "Waterloo"

Altembroek, "einde van de wereld", is wellicht daarom stilaan in de vergetelhoek geraakt. Maar de weg naar Altembroek - naar Brook, zoals men te Voeren zegt - blijft toch een der mooiste wandelwegen.

Aan reeds genoemde wegwijzer, - die vroeger wees naar Mheer en nu slechts naar Altembroek, - stapt men over het kanaaltje dat water naar de zaagmolen van Janssens brengt, en daarna over een aqueduc waardoor de vermagerde maar nog altijd vrolijk kabbelende Voer naar het Guibergdal spoedt.

Wat verder heeft, na 14-18, de toenmalige burgemeester Jan Stenebruggen, een lindeboom - een vrijheidsboom - geplant. Hij is prachtig uitgegroeid; maar kon helaas de nieuwe onderdrukking van 40-45 niet beletten. Zo belanden we in de Vitschen, waar het nutteloos geworden tolkantoor, "par la force de l'inertie" nog bleef staan en nu bewoond is door de heer Cerfontaine.

We gaan langs het bos en de groene weilanden. De merels fluiten, de vinken slaan en de konijntjes oefenen hun huppelende rondedansjes in de weiden. In Heem n° 3, 59 vinden we 't een en 't ander over de broekstraat van de hand van Car. Waelbers.

Maar zie ! we naderen Altembroek. Recht voor ons, als een ster, het blanke jagershuisje. Rechts een villa ... neen, een prettige hoeve, die vanaf 1563 als broekermolen dienst deed. Verderdoor, het kasteel - geen middeleeuwsche oorlogsburcht - maar een breed klaar zomerverblijf, dat spiegelt in drie grote blauwe vijvers.

Nu we dat prachtig natuurschoon diep ingeademd hebben, gaan we naderbij. Wanneer we regelrecht tegenover de vermelde villahoeve staan, draaien wij ons naar haar toe. Roep dan : is Altembroek schoon ? En de echo zegt : schoon ! Guitige onderpastoors vragen wel eens : "An Judas erat Jesuita ?" En het antwoord volgt kordaat "Ita" (Was Judas een Jesuit ? Antwoord : zo is 't).

Aan het jagerhuisje volgen we een naar links gelegen pad dat het bos inleidt. Het loopt langs een diepe gracht die "stashaag" genoemd wordt. Eertijds wachtte ons hier een verrassing. Pas was men het bos ingegaan of men werd er onthaald op een "gekwaak" van belang. Wanneer de clerici nog de toog droegen werden ze te Seraing, Ougrée en Cie op zulk gekwaak verwelkomd. In de Stashaag was de bedoeling niet kwaadaardig. Daar huisde een kolonie kraaien (roeken) in honderde nesten op enkele bomen. Wij telden er eens 23 op één boom. Het "gekwaak" was bijzonder levendig in de lente. Dan werd ieder kraai-gezin met enkele eenheden vermeerderd. Dit merkte men aan de regen van witte vlokjes die uit de nesten droppelden. Doch de heren van 't kasteel zorgden voor de gewenste kinderbeperking.

De "rescapés" gingen daarna met hun voorzaten de Voerense folkloor in. Zodra de oogsttijd aangebroken was verlieten zij hun woonstede bij het krieken van de dag, om hoog in de lucht met grote zwarte vluchten naar 't westen, naar Haspegouw, te trekken. In de late namiddag kwamen

zij, buikjevol, vrolijk kwakend weer naar huis. De mensen zegden aan de kinders : ze komen terug van de school.

Intussen lagen de slachtoffers van het herodeswerk der kasteelheren, op hopen stilaan te rotten. Dokter vader Fortemps, die zijn ronde deed per tilbury, op het ritme van 10 km per uur, en dus tijd en gelegenheid had om rond te kijken, kreeg die hopen in 't oog. "De hygiëne van de streek is met die rottendekraaien niet gediend" zo dacht hij; maar dacht dan verder "zou dat jong zwartgepluimde niets weg hebben van jonge wilde duiven, of van patrijzen en fazanten ! Waarom niet ?" Hij nam er enkele mee om de zaak met de vrouw te bespreken. En inderdaad, sterk in de kookkunst, maakte madame er uiterste lekkere kraaienpaté van. Het nieuws verspreidde zich... en weldra waren de hopen zwarte bosduiven uit de Stashaag verdwenen. Het ging zover dat de jonge kraaien slechts tegen betaling afgeleverd werden.

De boswachter Mathieu Spits heeft meegemaakt dat er tot 1.000 jonge kraaien op één dag geschoten werden. Hij vertelt dat de zaak aanbesteed werd aan een Tongenaar. "En, vroegen we aan Mathieu, hoe komt het dat er die kraaien nu niet meer zijn ?" "Wel, zei Mathieu, de colonie is uitgestorven. De jonge kraaien gaan dood aan de ontsmettingsmiddelen die nu gebruikt worden."

In de Stashaag was er eertijds nog een ander wonder. De uit de diepe gracht, naar licht en luchtsnakkende epicea's schoten regelrecht, zeer hoog, naar het hemelblauw. Een geleerde boskundige verzekerde dat het hier ging om een zeldzaamheid : in deze eigen voerense Stashaag, stonden de schoonste epicea's van heel het land ! Staan er nog zulke ? We vergaten het te vragen aan Mathieu.

Met die innemende herinneringen uit de voorveertiense tijd (vóór 1914) keren we uit de, toch nog altijd stemmige, Stashaag en gaan achter het jagershuis even uitrusten op de banken onder de wijde kastanjabomen. Daar zal de grote en breed geschouderde op rust gestelde boswachter Mathieu ons wel vervoegen en de "dialoog" met ons, in dialectisch getint A.B.N., aanbinden.

We vervolgen onze weg in de richting van het kasteel. Aan het eerste bareeltje gaan we vrij binnen, en we staan voor "Lambertus boën".

Aan deze bron werd het beeld van St.-Lambertus in relief op arduinstein aangebracht. Onder het beeld lezen we volgende dubbele chronogram:

Tempore eqUITIs DEWinCkel - Leppen (= 1718)
ConJVgVM eDIfICatVr (= 1718)

Vertaling : ten tijde van ridder Dewinckel-Leppen echtgenoten wordt (dit gedenkteken) opgericht. Ridder Dewinckel was inderdaad de kasteelheer in de jaren 1700. Zo getuigt pastoor D'affnay in zijn dagboek (1720 tot 1770).

We keren terug op de weg en vinden er links een verlate krijtmergel "koel" (kuil) in de wand van de beboste helling. Zij verradt de ondergrondse (geologische) constitutie van Altembroek. Voor de liefhebbers : "de secundaire laag Nouvelles". Hebt ge wat geluk dan zult ge daar versteende zee-egels, belemniten : zeesterren enz. voor uw fossielencollectie vinden.

Een eindje verder staat ge links voor een open zicht, door het bos, naar een paviljoen boven op de helling. Dat is Waterlo ! "Waterlo, morne plaine" van Victor Hugo ? - Neen ... en toch ja ! Henri de Schiervel, - zo meent Car. Waelbers in een gedicht in Band 1958 - nam deel aan de slag van Waterlo, en bouwde dit paviljoen als gedenkteken. We gaan even kijken. Eerst stappen we over een stevig stenenbrugje waaronder het kristalhelder water doorloopt dat ons haastig toegevloeid komt uit De Wesch in Noorbeek. Dit riviertje heet officieel Het Langwater. Zo leerde ons de schoolmeester. Maar de mensen zeggen : het veurke (de kleine Voer). Aan beide kanten van de brug zijn twee fijn ingemetste bronnen. Boven de bron rechts : het beeld van de H. Clara (5 cm/20cm) in mergelblok, met onderschrift "Anno" echter zonder jaartal. De bron links heeft noch beeld, noch schrift. We kruipen nu naar boven om "Waterlo" van dichtbij te bekijken, met de vereiste eerbied voor de veldslag die in 1815 de val van Napoleon ten gevolge had. Het bescheide monument is een zeskantig gebouw, opgetrokken met stenen uit de streek. Ge moogt echter niet binnen, want ge wordt gewaarschuwd : "Hier liggen voetangels en wolfijzers".

Na dit bezoek aan een monument dat haast door niemand - zelfs in Voeren - nog gekend is, dalen we de helling af, met vóór ons een mooi zicht op het kasteel. Zouden we het park even binnen gaan ? Waarom niet ? We zien dan met bewondering, van weerskanten van de laan, mooie glanzende vijvers, waar enkele vissen naar vliegjes happen, en waterhoentjes voorzichtig spelevaren. Doch hebt ge ook die wonderdikke lichtbruine kei bemerkt op het grasplein, rechts bij de ingang van het park ? Hij werd in 1903, ondanks zijn 7.000 kg en met de middelen van dien tijd, naar hier gebracht. Philibert Dubois vertelt in zijn "notices historiques sur Fouron-le-Comte" dat die steen ontdekt werd in de landerij genaamd Hudenberg, toebehorend aan de heer Jos Hutsemaker van Noorbeek. Carolus Waelbers voegt er aan toe (De Band Heem) dat deze steen wellicht een altaar (menhir) geweest is waarop onze voorvaders, de Kelten, hun bloedoffers brachten. Dit zweemt wel een beetje naar fantasie. We denken dat het eerder gaat om een rolkei (pierre roulée) uit de geologische oertijden, die in het secundair tijdvak door de gletschers aangebracht werd, bij de vorming van de aan stenen rijke laag (facies maastrichtois) die veel voorkomt in de voerstreek. Rolstenen van zulke omvang vindt men tegenwoordig ook in de bergstromen van Zwitserland. Van mindere omvang, maar van de zelfde aard, zijn die hier en daar nog te zien aan boerderijpoorten, om de stijlen te beveiligen.

We verlaten het park, en vervolgen onze wandeling. Nu kijken we links in de richting Noorbeek en staan vóór het echte "broek", een bijna moeras-sige vijver in een met water doordrenkte weide. Het overige van Altembroek werd grotendeels gedraineerd door de vijvers.

Vanwaar de naam "Altem-broek" ? Vóór 1563 spreekt men alleen van Broeck. Men schreef reeds Altembroeck in 1563, maar Aldenbroeck in 1637. Alt betekent in de hoogduitse taal, en ook in het nederdiets waaruit ons dialect gegroeid is : oud. En het zal zo wel zijn dat Altembroek een "oud" broek is. Maar Altembroek is ook een "hoog" broek, in tegenstelling met het laag broek (de Dries) aan het uiteinde van het dorp Voeren, naar Mesch toe. Zo bekeken is het niet onredelijk Altembroek te vertalen door hoogbroek, wat beter aan de werkelijkheid beantwoordt. Altembroek ligt inderdaad op een hoger waterpeil dan De Dries. Kan het latijns woord Altum = hoog, ons niet helpen ?

We trekken even verder : rechts, de oude stallingen van het kasteel, thans verborgen door de charmante woning van een moderne boer, gespecialiseerd in laagstammenfruitkweek.

(Vervolg e.v. nummer)

Firmin PAUQUET
Inspektor für Volksbildung

AKTUELLE DEMOGRAPHISCHE PROBLEME DES EHEMALIGEN HERZOGTUMS LIMBURG (2)

Wenn der Vergleich mit der vorangegangenen Periode auch in etwa die durch die Analyse der Bevölkerungsbewegung 1947-1961 herausgestellte wenig erfreuliche Schlussfolgerung mildert, so bleibt die Besorgnis bezüglich der Demographie des untersuchten Gebietes doch im grossen ganzen bestehen. Räumlich gesehen scheint das Gölpetal am unseligsten dran : in allen diesen wenig bevölkerten Gemeinden herrscht Landflucht und diese Landflucht nimmt zu. Im Wesertal ist die Kurve auch fallend mit einer ziemlich grossen Unterschiedlichkeit : Limburg verliert bedeutend, zum Teil zu Gunsten der Randgemeinden Baelen und besonders Bilstain, Welkenraedt-Herbesthal bleibt ungefähr. Im Kanton Eupen, scheinen die Gemeinden Raeren und Eynatten die Krise überwunden zu haben, aber dafür sind alle anderen Gemeinden bzw. Siedlungen in eine wenig erfreuliche Entwicklung geraten. Innerhalb der Siedlung Eupen-Kettenis verliert die Stadt bedeutend zu Gunsten der Randgemeinde, für die gesamte Siedlung hat aber eine Verschlimmerung eingesetzt.

Dagegen ist die Entwicklung, wie auch die Bevölkerungsbewegung der letzten Periode, im Göhlthal ziemlich günstig, die negativen Zahlen der Gemeinde Moeresnet fallen nicht ins Gewicht, da sie die weniger bevölkerte Gemeinde dieses Raumes ist (Sippenaeken wurde ja dem nahegelegenen Gölpetal zugerechnet).

II - Gliederung des Bevölkerungsstandes

A. Erwerbstätige Bevölkerung

Folgende Tabelle bringt den Prozentsatz der erwerbsfähigen (15-65-jährigen) und der erwerbstätigen Bevölkerung pro Gemeinde im Verhältnis zum Bevölkerungsstand. Ferner ist der Prozentsatz der erwerbstätigen Frauen im Verhältnis zur erwerbstätigen Bevölkerung angegeben.

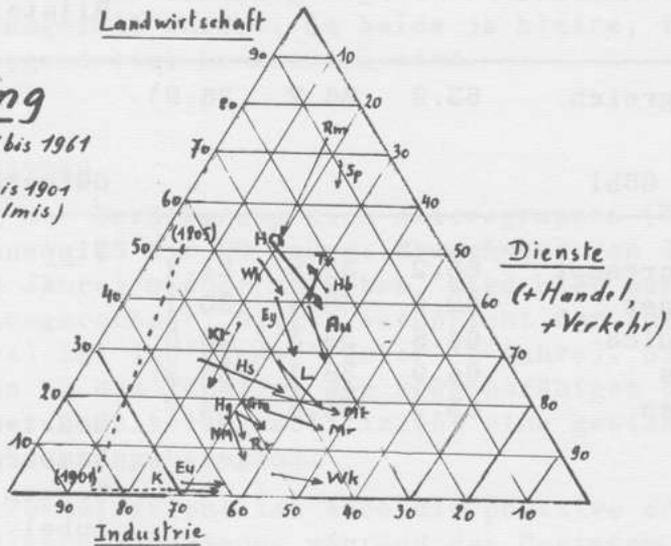
Kanton Eupen				Obere Weser			
Eupen	67.7	42.5	33.0	Membach	64.2	41.6	31.3
Kettenis	67.8	41.6	24.2				
Walhorn	63.0	40.1	30.1	Limburg	60.9	40.1	31.0
Hergenrath	63.6	39.5	27.5	(BEZIRK VER-	64.5	39.5	28.9
Raeren	62.6	39.0	26.8	VIERS			
				Goé	61.9	38.9	25.8
				Baelen	61.7	38.7	27.1

Berufsgliederung

→ Entwicklung von 1947 bis 1961

----- Entwicklung von 1905 bis 1901 und 1947 (nur für Kelmis)

- Au. Auel
- Eu Eupen
- Ey Eynatten
- Gm Gemmenich
- Hs Hauset
- H-Ch Henri-Chappelle
- Hg Hergenrath
- Hb Homburg
- K Kelmis
- Kt Keltzen
- L Lontzen
- Mt Montzen
- Mr Moresnet
- N-M Neu-Moresnet
- Rr Raeren
- Rm Remersdaal
- Sp Sippenaeken
- Tv Teuven
- Wh Walhorn
- Wk Welkenraedt

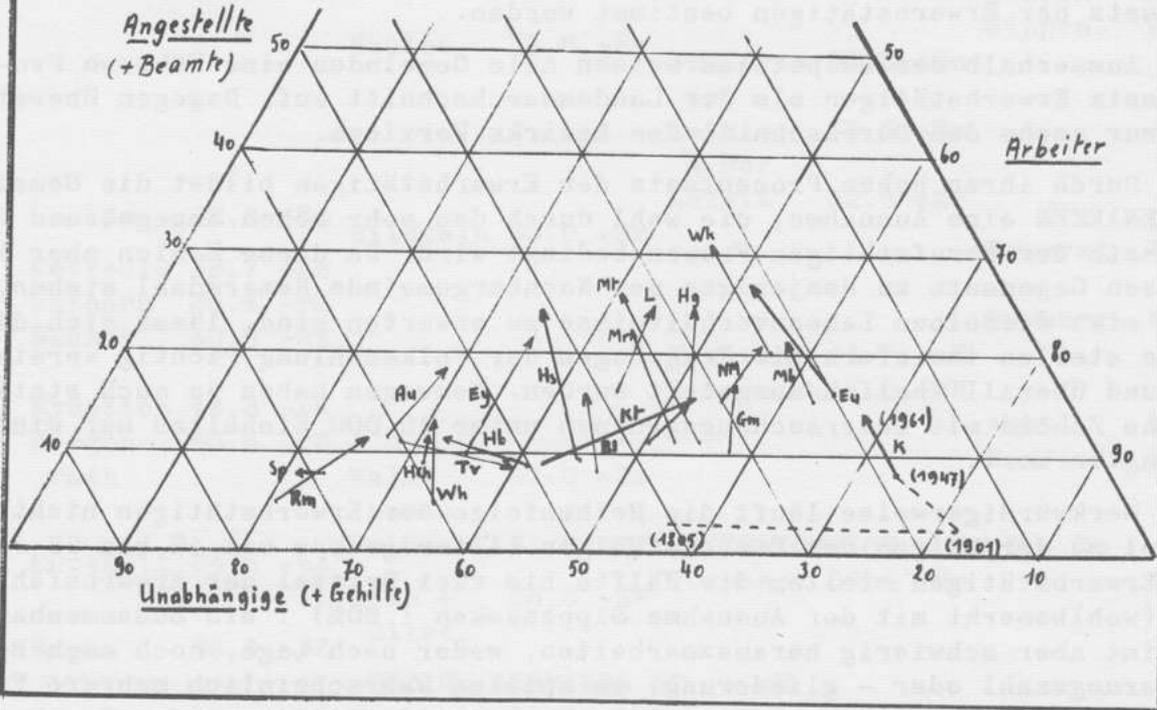
Soziale Gliederung

Bl. Baelen.

Angestellte
(+ Beamte)

Arbeiter

Unabhängige (+ Gehilfe)

Lontzen	66.2	38.3	21.2				
Eynatten	63.7	37.5	21.5	Welkenraedt	65.0	38.3	27.8
Hauset	65.6	37.4	22.3				
				Bilstain	62.6	37.1	25.8
<hr/>							
(Königreich	63.9	36.7	26.9)				
<hr/>							
Obere Göhl				Gülpetal			
<hr/>							
Neu-Moresnet	68.2	38.5	24.1	Sippenaeken	69.3	56.7	41.5
Moresnet	62.9	38.4	30.1				
Gemmenich	64.8	38.3	26.8				
Kelmis	64.9	38.1	30.2				
Montzen	63.2	36.8	24.7	Henri-Chapelle	59.3	36.0	27.8
				Homburg	60.0	35.7	22.4
				Teuven	61.1	35.2	16.0
				Aubel	59.6	33.4	22.6
				Remersdaal	57.0	32.9	11.0
<hr/>							
Königreich	63.9	36.7	26.9				
<hr/>							

In den Tabellen ist die Reihenfolge der Gemeinden durch den Prozentsatz der Erwerbstätigen bestimmt worden.

Ausserhalb des Gülpetales weisen alle Gemeinden eine Höheren Prozentsatz Erwerbstätigen als der Landesdurchschnitt auf. Dagegen übersteigen nur sechs den Durchschnitt des Bezirks Verviers.

Durch ihren hohen Prozentsatz der Erwerbstätigen bildet die Gemeinde SIPPENAEKEN eine Ausnahme, die wohl durch den sehr hohen angegebenen Prozentsatz der berufstätigen Frauen bedingt wird. Da diese Zahlen aber im krassen Gegensatz zu denjenigen der Nachbargemeinde Remersdaal stehen, wo doch etwa dieselben Lebensverhältnisse zu erwarten sind, lässt sich die Frage stellen inwiefern die Fragebogen der Volkszählung richtig verstanden und überall ähnlich ausgelegt wurden. Deswegen haben ja auch statistische Zahlen mit Untersuchungsgruppen unter 10.000 Einheiten nur einen bedingten Wert.

Merkwürdigerweise läuft die Reihenfolge der Erwerbstätigen nicht parallel zu derjenigen der Erwerbsfähigen (Altersgruppe von 15 bis 65 Jahre). Die Erwerbstätigen stellen die Hälfte bis zwei Drittel der Erwerbsfähigen dar (wohlbemerkt mit der Ausnahme Sippenaeken : 80%) : ein Zusammenhang scheint aber schwierig herauszuarbeiten, weder nach Lage, noch nach Bevölkerungszahl oder -gliederung; es spielen wahrscheinlich mehrere Faktoren nebeneinander eine Rolle. In etwa beeinflusst sicher der Prozentsatz der erwerbstätigen Frauen das Verhältniss.

Die grossen Unterschiede im Prozentsatz der erwerbstätigen Frauen lassen sich auch schwer erklären (von II bis 41 % der Erwerbstätigen!). Vergleicht man Sippenaeken mit Remersdaal in dieser Hinsicht fällt es ja auf, dass höchstwahrscheinlich die Fragebogen der Volkszählung verschieden verstanden und ausgefüllt wurden, da beide ja kleine, ländliche Gemeinden mit überwiegend viel Landwirten sind.

B. Veralterungskoeffiziente

Statt die Gliederung der Bevölkerung nach Altersgruppen (Kinder bis 15 Jahre; Jugendliche von 15 bis 20 Jahre; Erwachsene von 21 bis 65 Jahre; Greisen über 65 Jahre) wieder zu geben, wird hier nur der Veralterungskoeffizient ausgerechnet. Dieser entspricht der Anzahl älterer Leute (über 65 Jahre) auf 100 Kinder (unter 15 Jahre). Die mittlere Gruppe wurde ja schon in den Tabellen der Erwerbsfähigen angegeben. Andererseits ermöglicht der Veralterungskoeffizient eine gewisse Prognose für die zukünftige Bevölkerungsbewegung.

Neben dem Veralterungskoeffizient ist auch die positive oder negative Entwicklung der Bevölkerungsbewegung während der Perioden 1947-61/1930-47 angegeben (siehe I. Teil D). Dabei beachte man, dass Z, Zuwachs bedeutet und R, Rückgang.

Kanton Eupen	Obere Weser	Göhl	Gülpe
			Teuven 22.5 -Rz
	Baelen 31.8 +Zr	NeuMoresnet 31.6 +Zr	Sippen. 24.6 -Rr
		Kelmis + N.Mor 32.5 +Zr	
Lontzen 32.8 +Zz		Kelmis 32.6 +Zr	
Kettenis 38.7 +Zz	Bilstain 33.9 +Zr		Remersd. 38.0 -Rr
Walhorn 39.4 -rZ			Homburg 41.0 -Rz
Hauset 40.8 -Rz		Montzen 41.7 +zR	
Eynatten 42.8 +rR		Gemmenich 42.6 +zR	
Hergenrath 45.6 -rZ	Welk+ Lontz. 47.0 +Zz		Aubel 43.5 +Zz
	Welkenr. 51.0 -Rr	(KONIGREICH : 51.0 + Zz	Henri-Ch 46.1 -Rz
Eup+Kett 54.6 -zZ	Limb + Bilst. 55.5 -Rr	Moresnet 56.4 -Rr	
Eupen 56.6 -rZ			
	BEZIRK VERVIERS 57 + zR		
Raeren 60.1 +rR	Goé 60.1 -Rr		
	PROVINZ LUTTICH 63 + Zr		
	Membach 73.0 -rZ		
	Limburg 77.0 -Rr		

Gemeinden mit positiver Entwicklung der Bevölkerungsbewegung

- +Zz = steigender Zuwachs
- +Zr = Zuwachs statt Rückgang, letzterer absolut kleiner
- +zR = " " " " " " grösser
- +rR = geringerer Rückgang

Gemeinden mit negativer Entwicklung der Bevölkerungsbewegung

- zZ = geringerer Zuwachs
- rZ = Rückgang statt Zuwachs, letzterer absolut grösser
- Rz = " " " " " " kleiner
- Rr = steigender Rückgang

Der Veralterungskoeffizient ist nur in 8 Gemeinden weniger gut als die Durchschnittszahl des Königreichs und nur in 4 schlimmer als in Bezirk Verviers.

Aber die grösseren Siedlungen weisen fast alle wenig erfreuliche Zahlen auf, insbesondere gilt dies für die Kerngemeinden dieser Siedlungen. Wieder bildet Kelmis-Neu-Moresnet eine Ausnahme : die Anzahl älterer Leute für 100 Kinder ist in dieser Siedlung fast so tief wie in den Niederlanden (28), die bekanntlich die gesündeste Alterspyramide aller westeuropäischen Länder aufweisen.

Bringt man die Tabelle der Veralterungskoeffiziente im Vergleich mit den Schlussfolgerungen des ersten Teiles dieser Studie, so kann in etwa die zukünftige Entwicklung der verschiedenen Gemeinden vorhergesagt werden :

1° Obwohl eine gesunde Altersgliederung in den Gemeinden des Gölpetales besteht, haben diese doch wenig Aussicht sich steigend zu entwickeln, da die Landflucht gerade hier gross ist. Uebrigens charakterisiert die gesündeste Altersgliederung die kleinsten und abseits gelegenen Gemeinden (Teuven, Sippenaeken, Remersdaal).

2° Die fallende Bevölkerungskurve der Gemeinden an der oberer Weser wird desto ernster zu nehmen sein, da der Veralterungskoeffizient hier am höchsten ist. Die besseren Koeffiziente der Randgemeinden Baelen und Bilstain genügen nicht um das ziemlich trübe Bild aufzuhellen.

3° Die zukünftige Entwicklung in Eupen scheint auch nicht rosig, es sei denn, dass eine Anziehung der aus den Landgemeinden auswandernden Bevölkerung zu gunsten der Hauptsiedlung Eupen-Kettensis einsetzen würde.

Ob die ungesunde Lage der Gemeinde Raeren überwunden wird, wie es die Entwicklung der Bevölkerungsbewegung erhoffen liess, bleibt abzuwarten. Jedoch werden sich die Ansiedlung von Industrie sowie die Errichtung des Autobahnzollamtes Lichtenbusch höchstwahrscheinlich positiv im Kleinraum Raeren-Eynatten auswirken.

4° Im oberen Göhlthal bestätigt die Aufstellung der Veralterungskoeffiziente klar und deutlich die günstige Entwicklung der Bevölkerungsbewegung : für die nächste Zukunft darf mit einer weiteren ansteigenden Bevölkerungs-

bewegung gerechnet werden. Davon wird besonders die Hauptsiedlung Kelmis-Neu-Moresnet profitieren, weil sie

- a) eine sehr gesunde Altersgliederung der Bevölkerung aufweist
- b) eine ziemlich grosse Anziehungskraft auf die Auswanderer der Nachbargemeinden ausübt.

Die schlechtere Lage der Gemeinde Moresnet wird wohl kaum ins Gewicht fallen.

C. Berufsgliederung nach sozialem Standpunkte

I. Gemeinden mit überwiegenden Selbstständigen

Kanton Eupen	Obere Weser	Göhl	Gülpe
			Sippenaeken 71.4 +3
			Remersdaal 62.5 -13
			Henri-Chap. 57.2 -2
			Homburg 56.1 +6
Walhorn 55.9 -4			Aubel 52.7 -8
			Teuven 51.0 -9
Eynatten 42.9 -11			
Hauset 40.6 -4			

Die erste Zahl gibt den Prozentsatz der Selbstständigen in 1961 an, die zweite die Entwicklung dieses Prozentsatzes von 1947 bis 1961. Allgemein erkennt man, dass der Prozentsatz der Selbstständigen abnimmt. Ausnahmen bilden Sippenaeken und besonders Homburg, wo die Gesamtbevölkerung aber stark gesunken ist : die meisten Auswanderer werden aber kaum Selbstständige gewesen sein, so dass, der Anstieg des Prozentsatzes nur ein relativer ist.

Im Gülpetal ist die Gruppe der Selbstständigen noch überall in absoluter Mehrheit; dies wird sich aber wahrscheinlich im Laufe des nächsten Jahrzehnts ändern, falls die Entwicklung weiter in gleichen Sinne gerichtet bleibt.

Dieser Faktor wird noch dazubeitragen, dass die Bevölkerungskurve eher abnehmen wird; die Unselbstständigen sind ja weniger am Boden gebunden und mehr von ihrem Arbeitsplatz abhängig.

Im Kanton Eupen hat nur die zentral aber von den Verkehrswegen abseits gelegene Gemeinde Walhorn einen absoluten höheren Prozentsatz Selbstständiger. Wenn die Entwicklung dieselbe im nächsten Jahrzehnt bleibt wird dies schon nicht mehr der Fall sein. In Eynatten hat diese Änderung ja im Laufe der Periode 1947-1961 stattgefunden. Eynatten und Hauset haben noch einen relativen höheren Prozentsatz Selbstständiger aber keinen absoluten mehr : das heisst wenn Arbeiter, Angestellte und Beamte in einer einzigen Gruppe zusammen gezählt werden, bildet diese

Gruppe in beiden Gemeinden die Mehrzahl; wenn eine Trennung in einer Arbeitergruppe und in einer Gruppe der Angestellten und Beamten stattfindet, dann sind die Selbstständigen noch in relativer Mehrheit gegenüber diese beiden Untergruppen.

An der oberen Weser und im Göhlthal, sowie in den meisten Gemeinden des Kantons Eupen sind die Selbstständigen schon seit längerer Zeit in der Minderheit.

Es muss auch noch darauf hingewiesen werden, dass die Selbstständigen auch keine in sich gleichartige Gruppe bilden : wenigstens wäre eine Unterteilung in Landwirte, Handwerker, Geschäftsleute, Unternehmer, freie Berufe...berechtigt.

2. Gemeinden mit überwiegenden Arbeitern

Kanton Eupen	Obere Weser		Göhl	Gülpe
			Kelmis	67 (-6)
	Membach	57 (-6)	Neu-Mor.	56 (-4)
			Gemmen.	54.6(-4)
Kettenis	52.9(+10)			
Raeren	52 (-)	Goé	52	
Eupen	51.4(-12)	Limburg	49.5	
		Bilstain	48.8	
Hergenrath	48.1(-5)	Welkenr.	45.9(-10)	Moresnet 43.9(-9)
Lontzen	43.8(-2)	Baelen	42.6(-5)	Montzen 40.4(-13)

Die erste Zahl gibt wieder den Prozentsatz der Arbeiter in 1961 an, die zweite die Entwicklung von 1947 bis 1961.

Auch hier erkennt man allgemein, dass der Prozentsatz der Arbeiter abnimmt, Einzige Ausnahme ist Kettenis : die Erklärung mag wohl im Bau der Siedlung Nispert, am Rande des Eupeners Stadtgebietes zu suchen sein.

Der allgemeine Rückgang der Prozentsätze sowohl der Arbeiter wie auch der Selbstständigen kann nur die Gruppe der Angestellten und Beamten zu Gute kommen, wie es sehr deutlich im beigefügten Dreieckskoordinatendiagramm zu ersehen ist.

Die beiden Tabellen der Berufsgliederung nach sozialem Standpunkte begründen die Aufnahme von Sippenaeken in die Gruppe des Gölpetales statt indiejene des Göltales.

Die Entwicklung in der Periode 1947-1961 zeigt ferner, dass die vorher bestehenden Unterschiede in Nachbar gemeinden welche zu grösseren Siedlungen anwachsen, geringer werden : zB. in Eupen und Kettenis, Limburg und Bilstain; Welkenraedt und Lontzen. Der Unterschied bleibt noch

ziemlich gross zwischen Kelmis und Neu-Moresnet, die aber siedlungsgeographisch am engsten miteinander verbunden sind. Im Göhlthal scheint sich die Untergruppe Moresnet-Montzen mit einer schnelleren Entwicklung zu charakterisieren und an der oberen Weser nimmt Membach auch eine eigene Stellung ein.

3. Gemeinden mit hohem Prozentsatz Angestellter und Beamter

Kanton Eupen		Obere Weser		Göhl	
		Welkenraedt	31 +11		
		Limburg	27.7		
Eupen	26.8 +10			Montzen	25.8 (+13)
Lontzen	24.6 +9				
Hergenrath	24.3 +10				
Hauset	24.0 +15	Bilstain	23.5	Moresnet	22.4 +11
Eynatten	21.8 +12	Membach	21.4 +6	Neu-Mor.	20.5 +5

		Goé	18.6	Gemmenich	16.7 +7
		Baelen	16.2 +8		
Raeren	15.5 +4			Kelmis	14.5 +7
Kettenis	15.4 +6				
Walhorn	13.6 +8				

Diese Tabelle lässt erkennen, dass die Entwicklung zuerst an der oberen Weser eingesetzt hat : die Frage ist jetzt gestellt ob diese Zunahme des Prozentsatzes Angestellter und Beamter in irgendeinem Verhältnis mit den anderen in dieser Gruppe festgestellten Tatsachen steht. (negative Entwicklung der Bevölkerungsbewegung, hohe Veralterungskoeffiziente). In etwa könnte man diese Frage bejahen, da mit der Steigerung des Lebensstandards (Uebergang von der Arbeitergruppe zur Angestellten-Gruppe) allgemein ein Veralterungsprozess angenommen wird (Rückgang der Geburten). Zweitens ist zu berücksichtigen, dass auch innerhalb der Angestelltengruppe Veralterungsprozesse stattfinden (von den unteren Angestellten zu den leitenden), dass aber die Anzahl der leitenden Angestellten nur in den Grossstädten bedeutend sein kann; so dass ein solcher Verlagerungsprozess in den zu weit von den Wirtschaftszentren gelegenen Gemeinden zur Abwanderung der besser Ausgebildeten führen muss. Das scheint im Raum "Obere Weser" besonders für Limburg den Fall zu sein.

Wird dies sich nicht in den nächsten Jahrzehnten verallgemeinern ? Eine solche Entwicklung wäre für das ganze Untersuchungsgebiet eine wenig erfreuliche Erkenntnis ! Und doch scheint eine solche Prognose wahrscheinlich !

Kelmis erscheint als die Gemeinde, wo der Verlagerungsprozess zu gunsten der Angestellten- und Beamten-Gruppe am spätestens eingesetzt hat, wo aber andererseits die Bevölkerungsbewegung sich steigend entwickelt. Wird aber nicht eines Tages auch diese Gemeinde von der gleichen Erscheinung getroffen ?

Eine Abwanderung der besser Ausgebildeten, die mit der Zeit überall zahlreicher werden, ist nur dann nicht zu fürchten wenn in genügender Nähe (etwa I Stunde Entfernung) ein ziemlich grosses Wirtschaftszentrum liegt, wo diese besser Ausgebildeten genügende und verschiedenartige Arbeitsmöglichkeiten finden. Verviers scheint kaum noch eine solche Rolle erfüllen zu können. Obwohl Lüttich, seit des Autobahnbaues und der Elektrifizierung der Eisenbahn bedeutend näher gerückt ist, bleibt der Abstand momentan noch an der Grenze des wünschenswerten. Das näher gelegene Zentrum ist zweifelsohne Aachen; die einzige Schwierigkeit für diese Stadt ist ihre Lage jenseits der politischen Grenze. Mit dem allmählich eingesetzten Abbau sowohl der wirtschaftlichen wie auch der politischen Grenzen im Rahmen der EWG und der Europäischen Einigung, wird Aachen aber die Rolle des grösseren Wirtschaftszentrums für den Untersuchungsraum übernehmen können. Dies wird im Ostteil des besagten Raumes selbstverständlich stärker zu spüren sein, besonders aber im Göhlthal, wo Kelmis-Neu-Moresnet in etwa die Rolle eines Trabanten der alten Kaiserstadt übernehmen könnte.

Eine solche Entwicklung würde wieder an die natürlichen Gegebenheiten des 18. Jhs. anknüpfen, nach einer durch den überspitzten Nationalismus des 19. Jhs. verursachten hundertfünfzigjährigen Abschweifung. Das alte Herzogtum Limburg und besonders die "duytschen Banken", gehörte ja zur Einflussphäre Aachens im Lande ohne Grenzen während Jahrhunderte.

(Fortsetzung folgt)

"L E S C R I M E S D E B E U S D A E L"

(DE MISDADEN VAN BEUSDAAL)

S L O T

"sal worden onthaelst door den scharprichter"

Den Heere Meijer van alhier
nomine officij aenlegghere
Thonis gevangenen

Gesien beij ons de Justitie der Heerl : Beusdael ende Sippenaecken d'actie crimineel alhier begonst door den Heere aenlegghere met sijne requeste van den 23.Maije lestleden, waarmede hij versocht heeft authorisatie op twee lithmaeten van deesen Hoeve totte informatie preparatoir,

Gesien oock d'acte van visitatie van het doode lichaem van wijlen Elisabeth Mingelbier huijsvrouwe Peter Cruetzen inwoonder alhier,

Gesien oock d'informatien preparatoir van den 25 ende 28.Dito, item de requeste van den Heere Meijer van 28.dito Maij met den aentaest van persoeone ofte prijse de corps op de selve geappointeert, item d'interrogatorien tot laste van den gevangenen genoemen van weghens het officie der stadt Aecken 2en deeses maendt Junij mette responderinghen van den gevangenen daerop gevolgt,

Gesien oock de respective interrogatorien ofte feijtbelastinghen van het officie alhier met de antwoorden daerop gedaen door den gevangenen respective van den 4.11 ende 14 van deesen loopende maents Junij,

Gesien oock de conclusie ende recht versoekinghe van den Heere Aenre ten laste van den selven gevangenen van den 23.dito Junij met de authorisatie ten deesen op twee gegradueerde rechtsgeleerde;

Ende op alles geleth T'Recht bij assumptie der selver rechtsgeleerde, verclaert den gevangenen volghens sijne gedaene ende gereitereerde eijgene bekentenissen oevertuijgt van verscheijden dieftstael ende in besonder van het deel der effecten door hem medegestoelen op den 23.Maij lestleden t'morgens ten huijse van voorn : Peter Cruetzen,

Item dat hij volghens de selve bekentenissen geconvinceert is van s'avonts moetwillich doodgeslaeghen te hebben Joris Lamberts voor eenighe jaeren coomende vuijttersiet door deese jurisdictie om naer huijs te gaen onder Homborch,

mitsgaeders dat den selven gevangen oock door sijne eijgene ende gerei-
tereerde bekentenissen claerlijck geconvinceert is van te hebben gecon-
tribueert ende geholpen aen den moordt begaen aen de geseijde Elisabeth
Mingelbier s'morgens vroegh den voorn : 23.Maij lestleden,

mede dat hij tot het vuijtwircken van de geseijde affraiselijcke moordaet
sijn metz aen sijne twee complicien daertoe gegeven heeft;

tot reparatie van allentt-^o, welck ende tot publike exempel van andere,
condemneert den selven in de straeffe des doods te weeten dat hij sal wor-
den onthaelst door den scharprichter, ende door den selven vervolgens
t' corpus geleent op een rat daerop vast te maecten met kettingen ende
t' hoeft op t'selve genagelt door eenen ijseren staek,

daerinne den selven gevangenenden condemnerende ende in de costen deeser
procedure, ter behoerlijcke taxatie ende moderatie van deesen Hoeve,
verclaerende desselfs goederen meubelen ende effecten geconfisqueert ten
behoeve daer ende alsoo actum in juditio 25.Junij 1746.

Ter Ordonnatie
Balth.Remij Greff.

eodem naermiddaegh gepubliceert
aen den gevangenenden pbus scabs Remij,
Oebert ende Houbben
was get. Balth.Remij Scabs, W.Houbben, J. Obbert.
Ter Ordtie Balth. Remij Gr.

Hiermede is het doek gevallen over deze gruwelijke misdaad, voor-
zeker sedert vele jaren verzwonden uit het geheugen van onze Sippenaker
bevolking.

Ons blijft nog de plicht dezen te danken die het dossier bereidwil-
lig te onzer beschikking hebben gesteld, verder Dr E. Meuthen, Archivat,
die ons toponimische gegevens uit Aken heeft willen bezorgen, en onze
medewerker, Jean Vilvoye, die ons met het verklaren van sommige uitdruk-
kingen behulpzaam is geweest.

J.v.V.

ONZE OVERMAASGEMEENTEN EN DE POLITIEKE EN GODSDIENST-
ONLUSTEN IN DE TWEEDE HELFT VAN DE XVI^oEEUW

VIII

Bij het verschijnen van deze achtste bijdrage, onder bovenstaande titel, achten wij het nuttig enkele inlichtingen omtrent doel en inhoud van deze publikatie te herhalen.

Onze teksten zijn afkomstig uit het verslagboek, gehouden door Jan van Hildernissen, ontvanger van de verbeurdverklaringen in de landen van Maastricht, Limburg, Valkenburg, Dalhem, Rolduc, gaande van 1 oktober 1581 tot 30 september 1582, berustend in het A.R.A. Brussel, Rekenkamer 18702.

Wij bevinden ons in het Spaanse Tijdperk van onze geschiedenis (1555-1715) toen het opkomende protestantisme met de meest drastische maatregelen werd onderdrukt : dood, verbanning, confiscatie van goederen, enz. Het zijn deze confiscaties, in de banken 's-Gravenvoeren, Montzen, Balen en Walhorn die wij afgeschreven hebben.

Wij hebben niet de volledige teksten overgenomen, wij zouden in herhaling van altijd dezelfde formules gevallen zijn, enkel deze die wij nuttig achtten : namen en woonplaats van de slachtoffers, omvang en ligging van de aangeslagen goederen, renten, enz, o.i. voldoende om een klaar beeld te bekomen van de aanhang der nieuwe leer in onze gewesten.

Onze teksten leken ons in 't bijzonder interessant op het gebied der plaatsnaamkunde. De meeste "goeden" worden immers bij name genoemd. Het is slechts twee eeuwen later dat er van een modern kadaster sprake zal zijn (Ferraris 1771-1778).

Wij hebben de opgetekende plaatsnamen (1581) vergeleken met deze vermeld in volgende werken :

- Dr J. Langohr, Le N.E. de la Prov. de Liège et le Canton d'Eupen, Brugge 1933, waarin de plaatsnamen, op basis van documenten gedateerd zijn (In de teksten vermeld : L en blz)
- Dr A. Boileau, Enquête dialectale sur la toponymie germanique du N.E. de la Province de Liège, (Luik 1954) waarin de ten huidige dage voortlevende toponiemen wetenschappelijk werden opgetekend (in tekst : B blz en nr)

Terloops vermelden wij nog :

- A.Domken, Histoire de la Seigneurie et de la Paroisse de Clermont-sur-Berwinne. Luik. 1913
- Dr M.Kohnemann, Hundert Raerener Flurnamen erzählen, in het Jahrbuch E.M.V. 1966. (vermeld met K. en blz.)
- J.J.Michel, Beiträge zur Geschichte der Stadt Eupen. Aken. 1885.

Wij menen aldus een bewijs te meer te hebben geleverd van het taaie voortbestaan van een massa toponiemen in onze streek.

ONDER DE BANCKE VAN BALEN (3)

de goeden van Henry Pryon

vanden huysse met zijn toebehoorten / gelegen tot Eupen ende daertoe / eene plaetse groot vijffthien roeden.....

de goeden van wijlen Jan Besace

van den vervallen huysse met eenen coolhoff ende ande plaetse daeraen groot tsamen vijffenvijftich roeden.....

de goeden van wijlen Jan opde Loechte van Lansenberg (109)

vande goeden des voirn. wijlen / want dese rendant niet / en heeft ontvangen mids / de selve Jan naerdye / hij zijne goeden aenveerdte hadde vuyt / crachte vander pacifficaes van Gendt (110) ende die overgedraghen voer datc vanden / lesten pdoene te weten A° 1577 aenden Rentner des Coninx Mr Renier Rave zoo die / van Balen hebben geaffirmeert ende dat voer de schult die hij den Coninck ten achteren / stont.

de goeden van wijlen Jan Bruyntghen

vanden huysse met zijne stallen ende / andere toebehoorten, ende daertoe noch / een erve groot hondert roeden gelegen / te Moschemen (111), mitsgaders van noch / acht verscheyden stucken erffs zoo / landt als weyde...

de goeden van wijlen Jan Racqueau

vanden huysse met zijne stallingen ende / toebehoorten ende daertoe eenen morgen / ende zeventich roeden erve gelegen / tot Eupen, mitsgaders van noch / achttien verscheyden stucken erffs zoo / landt als weyde.....
+ dat alle de selve goeden gehouden zijn binnen / de jaere LXXX ende LXXXI bij Lenart / Romer de alde, getrouwt hebben Trynken Racqueau, met hem wonende tot / Eupen, pretenderende de selve haer / gegeven te zijne van haer voirs./ouders, naerde Pacifficaes van Ghendt (110) / als naerdie is verclaert.

Renten :

van Wilhem Pauwels... / op zijne goeden gelegen tot Herbestal / eene rente van twellef vaten evene / ...

van Lenart Romer ... / op zijne goeden gelegen te Merot (112) eene rente van zesse vaten evene / ...

van Colay opde gatze (113)... / op zijne goeden gelegen tot Eupen / eene rente van drye mudden evene / ...

van Herman de Mont ... / op zijne goeden gelegen inde heerlicheyt van Petit Richeyn (114) eene rente van een mudde evene ...

van Piet de Mont Nv Piet / pangart de Mont... / op zijne goeden gelegen tot Petit Richeyn voirn. (114) / een rente van een mudde spelten...

van Jan Herry de Jopsin... / op zijne goeden gelegen inde selve / heerlicheyt te Mont / eene rente van een mudde spelten...

van Jan Herry Bohet... / op zijne goeden gelegen te Mont voirs. (115) / eene rente van zeven vaten spelten...

van Herry Jopsin de Jonge... / op zijne goeden gelegen onder Petit Richeyn (114) / eene rente van zeven vaten spelten...

van Symon Petit de Mont... / op zijne goeden gelegen aldaer, / eene rente van tien vaten spelten...

van Nicole Wed^e van Servaes / de Mont, Nv Reyner Lanaye... / op zijne goeden gelegen te Mont, te / Cleyne Richeyn (114), eene rente van veerthien vaten spelten...

van Servaes Jacop van Herve ... / op zijne goeden gelegen te Mont / eene rente van een mudde spelten...

van Jan Werts van Kettenis... / op zijne goeden gelegen te Kettenis / eene rente van een mudde evene, gereduceert / te gelde volgende de Placcate / op een pont seven schill. zesse penn...

de goeden van wijlen Jacop Kamerlinck

van den huysse ende zijne toebehoorten / ende daertoe een erffe groot eenen / halven morgen gelegen te Ruyve (116) / ende van noch eenen morgen ende / XI roeden beempt gelegen aenden dicken steel (117)...

de goeden van Jan Kisch van Eupen

vanden huysse met zijn toebehoorten / met oock onderhalf roede coolhoffs / daerby gelegen opde clotser bame (118) / tot Eupen neffens Lenarts Wolffs / ... / oock dat tselve in Augusti XV° LXXXII / bijden vijand is affgebrant (119) ...

de goeden van Jan Schoorberch

van eenen gevallen huys met zijne / toebehoorten ende daertoe een erve / groot eene roede gelegen tot Eupen / ... / oock dat tsvoirs huys bijde vijanden / in Augusto XV° LXXXII is affgebrant /

de goeden van wijlen Jan Kessel

van den huysse met zijnen toebehoorten / ende zeven roeden coolhoff daertoe / gelegen tot Eupen ... / oock dat tsvoirs Huys bijde vijanden / in Augusto XV° LXXXII is affgebrant...

de goeden van wijlen groot jehan van froschemen (120)

want Jehan Hanselaers, als mombour / van hansken grand Jehan, zone / des voirs. wijlen, te hove inden / Rade van Brabant versorcht ende / geobtineert heeft de mainlevee / vanden voirs wijlen goeden / daeraff

dese rendant niet en / heeft ontfangen, naerder blijcken / bij der copie auctentica van / selver mainlevee hier overgegeven

de goeden van kever pontzen van Eupen (121)

vanden huysse met zynen toebehoorten / gelegen ter heyden onder Eupen (122) / item van hondert roeden lants / gelegen boven Sippers bame bij gemmerot (123) / item van LXV roeden lants gelegen / inde gerit (124) ende van eenen halven morgen / lants gelegen bij thuysken / van gemmerot (123) ..

de goeden van Lenart Cool van Lansenberg (125)

vanden huysse schuere stallinge ende / andere zyne toebehoorten ende / daertoe noch een erve groot enen / morgen negenthien roeden gelegen te Lansenberg, midtsgaders noch / van eenendertich andere stucken / erffs naerdie gespecificeert ...

de goeden van Matthys Schrom

vanden huysse met zynen toebehoorten / ende daertoe een plaetse van onderhalff roede gelegen tot Eupen ...

de goeden van Matthys Ghier

van Claes Benghel, die .../... zeeker huys met zynen / toebehoorten ende daertoe XXXIII roeden/erve gelegen tot Eupen te ghoysdorp (126)

vanden vierdegedeelte van eenen / slijpmolen genaempt ghier (127) van eenen morgen beempts gelegen / int Lommerich (128) item van eenen / halven morgen ende twelleff roeden / beempts gelegen inde meulenbeempden (129) Item van vijff vierendeelen / beempts gelegen op de heyde aenden/voetpat (130) item van eenen halven / morgen beempts genaempt den / wyer boven Nysdorp op dwater (131) / item van eenen morgen min vier / roeden beempts gelegen inde Eupender / bempden (132) naest dries welter ende / van noch drie vierendeelen van een / morgen beempts gelegen boven Nysdorp (133) a la quersaye...

Renten

van Lenart van Nysdorp, die .../... op zyn huys / ende hoff gelegen tot Eupen / eene rente van vijff mudden een halff / evene, gereduceert te gelde volgende / de placcate van reductie, op / vier ponden XVI s. drie penn. Arts...

109) opde Loechte van Lansenberg. Onder Welkenraedt.

L.582 Loth

B.440/119 op en luet. Off. Loth.

110) De Pacificatie van Gent werd op 8 November 1576 ondertekend door afgevaardigden van de Noord- en Zuidnederlandse provinciën ten einde de veiligheid van het land door godsdienstvrede te verzekeren.

- 111) moschemen - o/Balen. L.558 Moschenem (1442)
B.412/157 i möscheme
Off. Meuschemen. Waals : Mochné.
- 112) Merot - o/Balen. L.556 citeert Ingelmerot (1442)
B.406/89 niet meer geïdentificeerd
Mogelijk Nerot L.556 Nederode (1350)
B.412/161 i nerot Off. Nereth.
- 113) op de gatze. L.607 noteert te Eupen in 1770 reeds 21 Gatzen.
B.401/53 i gen gats, de kleng en de gruete g.
verder maar even 25 samenstellingen.
- 114) Petit richeyn = Petit Rechain, verder : cleyn richeyn.
- 115) Mont, plaatsnaam onder Petit Rechain, naar de kontekst te oordelen.
- 116) Ruyve. o/Balen L.554 Les Ruyffs.
B.418/208 i gen rüve
o/Hendrikkapelle L.550 Ruve (1308)
B.463/104 op rüf
- 117) aenden dicken steel. Kad. Eupen (stedelijk archief) vermeldt
"dickelste(en)" (EGMV)
- 118) clotser bame (lees bane) L.609 op de Clotzerbaen (1770)
B.355/79 de klötserban
Off. Klötzerbahn.
- 119) verschillende bezittingen werden "in augustus door de vijand afge-
brand". Wij vermoeden dat het hier om feiten gaat tijdens de
herovering der zuidelijke Nederlanden door Alexander Farnese
(1581-1585). Branden in Eupen zelf onbekend (EGMV)
- 120) Groot Jehan - grand Jehan (Grandjean ?)
froschemen. L.558 Vruseem (1314)
B.422/256 vröscheme.
Door de raad van Brabant bekwam Groot Jehan opheffing van de
inbeslagneming.
- 121) te Membach ontmoeten wij "a pontseskruts" L.559 Pontzenkreuz
B.374/51
De naam Pontzen treffen wij reeds in 1460 in Eupen aan (cfr.
Willi Berens : Die alte Eisenhütte in Eupen - Geschichtliches
Eupen 1967 S 10 ff.) Hij komt tweemaal voor in het Kadaster
1693 (EGMV).
- 122) ter heyden onder Eupen. L.606 Heidberg
B.352/46 op en he. Kruin van Heidberg.
- 123) gimmerot, gemmerot. O/Kettenis. L.621
B.334/27 i gemeret. Off.Gemereth
- 124) inde gerit.o/Eupen. L.611 in den gerret (1770)
B.350/37 op ene geret, de gruete g., der
kleine g..
- 125) Lansenberg. o/Welkenraedt. L.579
B.439/110 op Lantsebrech.
- 126) tot Eupen te ghoysdorp. L.610 Gosdrop (1770)
B.350/40 e gen gospert.

127) slijpmolen genaempt ghiere. Ghiere is de naam van de eigenaar van de molen. Mogelijk L.609 Kehrmoele.

B.354/73 a gen kirmöele.

Schliepmöhle of Schliep is echter tegenwoordig nog een plaatsnaam in de nabijheid van de "Hütte".

128) int Lommerich. L.609 in 't Lommerigh (1770)

B.357/98 e ge Lomerech.

129) inde meulenbeempden. L.605 Mühlenbend.

B.352/52 de Muhlenbend, op het kadaster, wordt in de volksmond e gen hökebenet genoemd.

Kad. 1693 "in de müllenbennelt" (EGMV)

130) op de heyde. Zie nota 122.

aenden voetpad. L.608.

131) Nysdorp. L.610 Nysdorp (1770)

B.359/113 e nispert.

Off. Nispert.

132) inde Eupender bempden. Treffen wij noch bij L. noch bij B. aan.

Weiden gelegen tussen Nispert en Eupen (EGMV)

133) a la quersaye.

Mogelijk "op de corneye" Kad. 1693. Thans Kornei. (EGMV).

O o v e n d k l o k k e k l a n k

Hüür ech derr Oovendklokke Klank
ejal wu ech och bän
da denk a Heem ech Stondelank
"Mama märr ej'ne Sän !"

Dänn seej ess kränklech ään alleng
lut ömmer no höer Kenk
derr Rusekranz fahs ejen Heng
"Va Ooderdoom hoov blenk !"

Se sätt, vertrowend Jott derr Här
trotz datt bo stief hör Tong
zeech ömmer jöölde Oovendstär
"Ne jraade Wäch derr Jong !"

Nie klaacht se över Ping än Leed
datt höör makkt kromp än Oot
Wänn märr de Kenger joot et jeet
"Höör Levde wätt nie Koot !"

Ech sach derr Härrjott j10kklech Dank
datt ech diej Mama hann
änn rop beej Oovendklokke Klank
"Sölang wiej ech ett kann !"

Oovendklokke Klank, kleng' wiej Engelsank
över Haaje Pöhl, dörch bess ajen Jöhl
sach doh leev än zaat, Mama jodde Naat
än fie stondelank," Sööt va Hatte Dank !"

Leev Ööpe

Än Ööpe woort iech enns geboore,
wuue noobéj oos Wässer entsprängt,
iech bleef hööm trö, hann iech geschwoore,
béss dat mie lésste Léed verklängt.
Doo finnste Stöck van oos o Äärd,
doo Perl, än enne Ränk van Wéjje,
doo bliffs mech ömmer leef änn wäärt,
béss dat minn Siel van hée mott schéjje.

Än Ööpe lött et sech wall leeve,
d'r Ööpender hat gowe Moot,
déé et verléss wööl vööl déck geeve,
wüür hée weer hée, alles wüür goot.
Kömmt métt sinn Säss d'r Duued gegange,
änn seet : "Kamroot, et éss noo Tiet,"
dann sann iech an hööm, voll Verlange,
"Waart, doch, et éss noch neet esue wiet".
"Iech mott noch gätt an Ööpe denke",
wärtt dann mien O allmielech matt,
wéll, ieh iech ä g'n Äärd mott sänke
iech Ööpe seen, dat iech gäär gehatt.
Mott iech déck ann mien Ööpe denke,
sänn Krüzzer oppene Kérchhoff stoon,
éss mieh, äss off minn Odder wänkde,
dat iech hönn so besööke goon.

Séckde

Et lött sech alles leet erdraane,
Waindpocke, Kiekhosst Gooef änn Géet
änn wat me aindesch noch kaan haane,
märr een Dängk, e déck Backe neet.
Neet märr dat wieh deet e déck Backe,
et pienagelt dech noch vööl mieh
dat géddereene dech wéllt zwacke
änn béj de Pien dech wéllt opdrieh.
"Wat has de da"? esue seet d'r eene,
D'r aindre männt : "béss doo verwonnt?"
"Off hat de Vro, va lutter Sehne
gätt vööl diech métt de Well geponnt?"
Noch ainder vrooge off do schickdes,
änn rooe dech : "Schléck dat neet eraaf",
do männs dat ä g'n Kné doo knéckdes
änn béss va luuter Arbet aaf.
Et bétzte éss, reet wärm te hauwe
dat Backe béss et neet mie déck
änn neet te hüüre-n-op dat Rauwe,
söss wöschte ramenassegäck.

Dezember

*Das Stübchen riecht nach grünem Tann,
die bunten Kerzlein zündet an.
Hohl harrt der Schuh auf dem Kamin,
Knecht Ruprecht bringt gewiß was drin.
Die Flocken tanzen weit und breit,
bis in die tiefste Einsamkeit.
Wie artig schau'n die Kinder aus,
ein Munkeln füllt das ganze Haus!
Die Stunde naht — ist nimmer weit,
der Weiler liegt tief eingeschnitten.
Die Nacht ist klar, der Wind nur singt,
der volle Mond im Eise blinkt.
Auf geht aus Jakob hell ein Stern . . .
und Weihnachtsglocken nah und fern.
Mit rauhem Stab, Windlicht zur Hand,
arbeitsgebeugt, froh übers Land,
stapfen die Dörfler durch die Nacht
zum Kind, das in der Krippe lacht,
und reichen ihm in seiner Not
süß-warme Milch, hausback'nes Brot.
Rind, Esel und der bunten Kuh
froh schieben sie ein Strohbund zu.
Nun Kuchen her, den Krug mit Wein;
rein in den Topf ein Stück vom Schwein,
und hoch das Glas, und Glück dem Haus!
Die Uhr schlägt zwölf — das Jahr ist aus.*

E. Gennen

IDIOTICON VAN HET LAND VAN OVERMAAS

Bij het overlijden van ereleeraar Dr J. Langohr, in 1950, liet hij een indrukwekkende lijst van onuitgegeven werken na, het ene al meer voltooid dan het andere. "Va gen Weech bes a ge Graaf", folkloristisch drieluik, posthuum (1956) door de zorgen van ons komitee uitgegeven, vermeldt er niet minder dan veertien.

Wij hebben ons voorgenomen nu en dan een van deze werken uit de vergetelhoek te halen. Wij doen terloops opmerken dat een aanzienlijk deel van het archief Dr J. Langohr door hemzelf, ingevolge het Duitse bombardement op Antwerpen, in verzekerde bewaring werd gegeven aan het Archief en Museum van het Vlaamse Cultuurleven, waar het, netjes gerangschikt, ter inzage van het publiek, berust.

Vandaag willen wij het hebben over het dossier "Idioticon van het Land van Overmaas", samengesteld uit een aantal losse bladen (letters a en b) en een duizendtal steekkaarten (letters c tot z).

Doorgaans beperkt een dialektisch woordenboek zich tot woorden en uitdrukkingen in het behandelde dialekt afwijkende van de algemeen beschaaftde omgangstaal. Het opzet van Dr Langohr schijnt ruimer te zijn geweest, zo niet een volledig woordenboek. Hij geeft ook de uitspraak in fonetisch schrift.

Wij geven hierna, blz 39 en 40, de drie eerste losse bladen a, en blz 41 en 42, uittreksels uit de fichen d.

Wij verontschuldigen ons voor het minder volmaakte fonetisch schrift dat, omwille van het drukprocédé van onze uitgave, met de hand moest worden bijgewerkt.

Het Idioticon is voorzeker een werk van lange adem geweest. Wij menen te mogen aannemen dat het minstens enkele jaren vóór 1933, datum van het verschijnen van "Die niederfränkischen Mundarten im Nordosten der Provinz Lüttich", in samenwerking met Dr Langohr, door Dr W.Welter uitgegeven, aangevangen werd en geleidelijk bijgewerkt tot de oorlog 1940/44.

De losse bladen, letters a en b, werden door Dr Langohr voor nazicht aan een specialist terzake, trouwens oud-leerling van hemzelf, Drs A.Stevens, ter hand gesteld, die er met rode inkt correcties op aanbracht. Tevens verstrekke hij enkele richtlijnen met het oog op definitieve afwerking en uiteindelijke uitgave.

Het doel dat wij met de publikatie van deze regels voor ogen hebben, is de aandacht van jonge germanisten op het bestaan te vestigen - tevens deze van wetenschappelijke instanties die zich aan de uitgave van het alleszins belangrijk wetenschappelijk bezit zouden kunnen interesseren.

I D I O T I C O N

A

a

A - ā: v. (mv. ā:s dim. ā:kə) De letter.

Węę a zęę, de mod og b zage.

A - a: vz. Bepaalt een hoeveelheid ten naaste bij. Uit Fr. à.

Voof a tie(n) Maan.

A!- a! : tuw. Uitdrukking van vreugde.

A! Dq bęn ech ęęl vru'e.

aa

AAGT ← aacht = opgaande tijd:oogst

Z. Augustus en agt.

aagtappel - Augustusappel; oogstappel o'zda.pəl .

AAI ! - a'j tuw. ← Igm. AK Z.d.w. Uitdr. van smart.

AAI ! AAI ! AAI !... - a'j ! a'j ! a'j !... ← Igm AK

Herhaalde uitdrukking van smart.

AAKS - a.ks v. Z. AKS en ACSIA = scherp houweel.

AAL - ā:l m. (mv. ā:l , ā:lə dim. ø'l.skə) Z. AHA

AALMOES - a.lmo.s o. (mv. -ə dim. -ø.skə)

← + al=smartgevoel. Cf.gr. eléēmosynē, eleison = heb medelijden. Almoze gęven ęrremt neet.

AAMBEI ← ama=zeer doen + bes. Z. AMIG.

AAN ← aen ←ane ←an Z.d.w. An betekent streven naar

1) vz. a. (n)

2) bw. ā:(n)

I Vorm De slot -n

a) blijft behouden vóór beginklinker. Eg bęn an ozzes. Ik ben (aan ons huis)thuis. Ten onzent.

b) blijft behouden of verdwijnt, misschien als overgangsstadium naar het definitief verdwijnen, vóór h, t, d, z als begin-klinker. Do mos traa(n) hauwe, -trekke, -denke, -zage.

c) verdwijnt vóór andere medeklinkers als beginklinker. Hęa schrifd a mech.

II Betoning Het vz a.(n) heeft sleeptoon; het bw. á:(n) heeft stoottoon. Dit verschil is moeilijk te verklaren.

III Betekenis

a) Ndl AAN Hęa stöd a gen Toffel. Hij stoot aan de tafel.

b) andere Ndl.vrz. BIJ Hęa wond a gen Kirk.

MET Der mot twaaj an twaaj gue.

IN Hęa haat Wie a gene Maach.

AANBEELD - a.mbo.s m. Naar Hgd. Ambosz.Volksetymologisch in verband gebracht met bô.sə bonzen.Z.aldaar.

AANBIDDEN - ā:bē:nə Z.bidden.

AANBIDDING - a'n.be.tuŋ v. Hgd. Anbetung.

AAN - vormt samenstelling met bieden, bijten.Z.deze woorden.

AANBOD - ā:bōt , ā:ɣ.əbo.t o. Hgd. Angebot.

AANBONSEN - ā:bō.sə wkw. Z.bō.sə

AAN vormt samenst.met branden, brandsel, breken, Z.d.w.

AANBRENGEN - ā:brɪŋ.ə wkw. Z.brengen. Alleen fig.gebruikt in de betekenis "op het gepaste ogenblik" te berde brengen -
Do moz et chood abrengē.

AANDACHTIG - ā:ndä.χtəχ bn. vroom.

AANDEEL - ā:ndē.l o. (mv. - ə dim. -šə) Zeldzaam;Zie Actie.

AANDENKEN - ā:(n)dē.ŋkə o. (mv. -ns of onveranderd; dim. -kskə)

AAN vormt samenst. met doen, draaien, dragen, drijven. Z.d.w.

AANEEN - a.nê.(n) bn. Z. een aan ander.

AANEENAAN - a.nê.nā:(n) bw. aanhoudend, zonder oponthoud. Həa hozd aneenaan "hij hoest aanhoudend".

AANEEN vormt samenst.met bakken, binden, flikken, hangen, knopen, lappen, lijmen, loden, naaien, schrijven, smeden, snoeren.Z.d.w.

AANGAAN - 1) ā:ɣuə, 2) a.ɣu'ə wkw. Z.gaan.

1) ā:ɣuə. ā: is bn.en heeft de hoofdtoon.Betekent "raken".
Dat cheet tech end a(an) "dat raakt U niet" "aannemen"
Dat chon ech end aan.

2) a.ɣu'ə. a.is scheidbaar partikel en heeft de bijtoon.
Bet. "vertrekken". Həa geed a(an) "hij vertrekt".

AANGAPEN - ā:ɣâ.pə Z.gapen.

AANGENAAM - ā:ɣəni'ə .m bn. (- ər , -stə)

AAN vormt samenst. met geven, grijpen, Z.d.w.

AANGRIJPING - ā:ɣre.f m. Hgd. Angriff m.

AAN vormt samenst. met hangen, hang, hebben, horen. Z.d.w.

AANHOUD - ā:(n)hâ.t m. ruggesteun.

AANHOUDEN - Z. houden.

+AAN HUN HUIS - a.n hō'n.əs An hōn Huus "ten hunnent".

AAN vormt samenst. met klagen, klappen, kleden, komen Z.d.w.

+AANKOMENDE - ā:kō.məndə m. Tgw.dlw.van ā:kō:mə
Zfst.gebr.= de bruidegom.

daar ! Fr. voilà ! dɔ̃ ! , də !

daar bijw.

1) + dɔ̃:r → dɔ̃.r, dɔ̃.r ; Ep. + dā:r → da.r, da.r ; + dər → dr in
samenstelling voor klinkers.

daaraan dɔ̃.râ.n, dɔ̃.rā:n, drā:n

daaraf dɔ̃.râ:f, dɔ̃.rā:f

daarin dɔ̃.rê.n, dɔ̃.rê.n, drê.n

daarom dɔ̃.rø.m, dɔ̃.rø.m, drø.m

daarop dɔ̃.ro.p, dɔ̃.ro.p, dro.p

daarover dɔ̃.rø.vər, dɔ̃.rø.vər, drø.v.ər

daaruit dɔ̃.rû.t, dɔ̃.rû.t, drû.t

2) dɔ̃: , dɔ̃ , dɔ̃. Ep: dā: , da , da. in pausa en in samenstelling
voor medeklinker; in samenstelling ook dər

daarbij dɔ̃:bi.i. , dɔ̃/bi.i. , derbi.i.

daarheen dɔ̃:hê.n, do'hê:n, dər/hê:n

+daarhier = van daar naar hier

dɔ̃:hə̃.r, dɔ̃.hə̃.r, dər/hə̃.r.

+daarhieraan dɔ̃:ərā:n

+daarhieraf dɔ̃:ərā:f

+daarhierin dɔ̃:ərê.n

+daarhierom dɔ̃:ərø.m

+daarhierop dɔ̃:əro.p

+daarhierover dɔ̃:ərø.v.ər

+daarhieruit dɔ̃:ərût

daarmede dɔ̃:me.t, dɔ̃.met, dər/me.t

daarna dɔ̃:nq̃: , dɔ̃.nq̃ , dər/nō:

dabben da.b.ə , -də , ɟada.pt

dampen dâ.mpə , dâ.m(b)də , ɟadâ.m(b)t

dans m. dâ.ns m. mv.dê.ns

daveren da:vərə , -də , ɟada:vər*

deeg o. Hd.Teig m. dê.χ m.

deelen dē:lə , de.l.də , ɟade.lt ; Ep. de.i.lə

dekken de.kə , de.gdə , ɟade.kt Ml. de.kə

- deksel o 1) alles wat dekt : de.ksəl o
2) Hd. Deckel m. de.ksəl m.
Ep. dɛ.tʃəl ; Km. de.kəl ; Ml. dɛ.ksəl
- denken dɛ̃.ŋkə , +dacht → dâ.t , ʃədâ.t
Eup.Memb. dɛ̃.ŋkə
- derde Hd. dritte dre.də
- derde deel 1) Nfr. dɛədəl o.
2) Hd. Drittel dre.dəl o.
- dertien 1) dry.tiən
2) Hd. dreizehn; + trozi.n
Aken - terzi.n = een dozijn met een dertiende op de hoop toe.
- dertig Hd. dreissig, dre.səχ
- deugniet Hd. Taugenichts, dɔ̃:ʃəne.ks m.
- deur v. + dōre → dɔ̃:r v. mv. -ə
Eup.Memb. dɔ̃.ə.r
- dichten de.χtə , de.ʃdə , ʃədə.χt
- dienen dī:nə , dɛ̃.ndə , ʃədi'nt Eup. dɛ̃:nə
- ding o. dē.ŋk o. mv. dī.ŋ.ər Eup. dɛ̃.ŋk
- dinsdag dɛ̃.zdəχ Eupen: dɛ̃.zdəχ
- Dittchen (Hd) di.tskə o. = wichtje.
- dochter dɔ̃.tər vr. mv. dɔ̃.tər Hd. Töchter.
- doek 1) dū:k o. mv. dȳ:kər ; stof
2) dū:k m. mv. dȳ:k ; stuk doek
- doen dūə(n), diə.n (dū:χ , di'əχ) χədū.ə.
- donderdag do'nəstəχ Eup. do'nərstəχ
- doden dy'ə.nə , dy'ə.də , χədy'ət
- dooier dō:l m. mv. dɔ̃:l
- doop m. Hd. Taufe v. dô.p v. Eupen do.up
- dooreen dɔ̃.rəj ê.n = krankzinnig.
- dorpel dɔ̃.rəpəl m. mv. -ə
← dɔ̃:rpɔ̃:l = deurpaal
- dotje o. Hd. Lutsche; lu.tʃ vr.
- dozijn o. 1) Tərzi.n (oud, zie dertien) 2) Du.tsənt o. Hd. Dutzend)
- draad drɔ̃:t m. nw. Hd. Dräthe. drɔ̃:t = ijzerdraad
- draai dri'ə.n m.

Van Boeken en Tijdschriften

"I M G Ö H L T A L"

Met enige vertraging is het tijdschrift "Im Göhlthal", waarvan wij het verschijnen in Heem Nr2-3/1967 aankondigden, van de pers gekomen (1967 Nr 1).

Het tijdschrift wordt uitgegeven door de "Vereinigung für Kultur, Heimatkunde und Geschichte im Göhlthal". In het Ten geleide van dit eerste nummer geeft de nieuwe vereniging reeds een paar artikelen uit haar statuten bekend. Wij citeren : "Das Studium der Geschichte und die Pflege von Mundart, Sprache und Brauchtum in der gesamten Göhlgegend" (Art. 1) en waarbij "enthält die Vereinigung sich jeder politischen Tätigkeit oder Tendenz" (Art. 4).

Voorzitter is de h. Leo Wintgens, Moresnet-Eiksken.
Sekretaris : Mej. G. Xhonneux, Neu-Moresnet, Lütticherstrasse 168.

Het nummer brengt een aantal zeer gedegen bijdragen :

- Fluss- und Ortsnamen : Göhl - Kelmis, door Firmin Pauquet, waarvan het tweede gedeelte reeds in hoofdzaak verscheen in Heem Nrs 2-3 en 4/1966 onder de hoofding "Kelmis" of "Kalmis".
- Die Sage von der Emmaburg, door Leo Wintgens. De ons bekende vierde versie van deze populaire legende.
- Lontzen, door Rob. Creutz. Inzet tot de geschiedenis dezer interessante gemeente.
- César Franck, door Jos. Franck. Zijn werk wordt behandeld onder de titel "ein Schaffender zwischen den Nationen".
- Eynatten, das Dorf an der Göhl, door L. Kever.
- Raerener Schulen, door Z.E.H. Victor Gielen. De onze lezers bekende auteur behandelt het leven der oudste school van het gebied van haar ontstaan af tot 1830.
- Die Königliche Sankt-Petrus Schützengesellschaft Hauset, door Herm. Heutz.
- Das Kelmiser Passionsspiel, door Z.E.H. Frans Darcis. Schrijver van dit zo gunstig onthaalde passiespel beschrijft persoonlijk zijn ontstaan en verschillende opvoeringen.

Deze bijdragen worden opgefrist door enkele gedichten "Ein liebend Herz" door Piet Zimmer, "Stiepenhof" door Gerard Tatas, "En jow Idee" eveneens door G. Tatas, "Fröhjosch Jedanke" door P. Zimmer en ten slotte "Fledermäuse" door Leo Wintgens.

De nette kaft werd getekend door Mevr. Pauquet-Dorr (bruggen van Hergenrath en Moresnet) en beduidt symbolisch de brug die "Im Göhlthal" werpen wil tussen alle mensen die dit dal, zo rijk aan natuurschoon als geschiedkundige herinneringen, bewonen.

Wij wensen onze jonge confrater een lang en vruchtbaar leven.

LIMBURG, tijdschrift voor geschiedenis, oudheidkunde en volkskunde.
Jg 1966 Uitgave Van der Donck, Maaseik.

De zes nummers van genoemde jaargang bevatten bijdragen over een aantal plaatsen van Belgisch Limburg, o.m. Millen, Herk-de-Stad, Ophoven-Geistingen, Heppeneert, Peer, Herkenrode, Gelinden, Loon, Hoepertingen, Munsterbilzen, Oostham, Maaseik, Tessenderlo, Waltwilder, Bolderberg, Dilsen.

Ze behandelen tevens onderwerpen als : Limburgse Vrouwenkloosters, St-Benediktus, Volksgeneesmiddelen, e.a.

Onze aandacht ging echter in het bijzonder naar volgende bijdragen:

- de historische figuur Ambiorix (Van Looy H.)
- het vraagstuk Atuatuca (Trips E.J.J.)
- hoe het Ambiorixgedenkteken er gekomen is (Baillien H.)
- Ambiorix, van standbeeld tot volksheld (Frère M.)
- de poëet van het heldendicht Ambiorix (Notermans J.)
- Jules Bertin en zijn oeuvre (Bussels M.)

Zoals men ziet besteedt Limburg, van de hand van geautoriseerde schrijvers, ruime aandacht aan de volksheld Ambiorix, dit naar aanleiding van het eeuwfeest van de oprichting van diens standbeeld op de markt te Tongeren, in 1866.

Overmaas, inzonderheid 's-Gravenvoeren, is hieraan bijzonder geïnteresseerd, gezien wij mede aanspraak maken op enkele hoofdrollen in de felle strijd der Eburonen tegen de overweldigers. Wij herinneren aan de bijdragen, van de hand van wijlen C.Waelbers, in ons blad verschenen, nl.:

Nr 4/1960 Voeren, het Atuatica van de Romeinen,
Nr 5-6/1960 Ambiorix vernietigt het Romeins legioen,
Nr 2-3/1961 Gezaghebbende getuigen.

Trips, alhoewel niet alle troeven in het voordeel van Voeren en o.m. de talrijke plaatsnamen herinnerend aan de feiten, tot hun recht latend komen, erkent niettemin :

"Indien men rekening houdt met de richtingen, de dag van het rendez-vous
"en het marstempo der legioenen, dan staan de kansen zeer schoon voor
"Aachen, Nideggen, Honthem, 's-Gravenvoeren, Embourg en Limbourg zonder
"evenwel het recht te bezitten viktorie te kraaien. Op archeologisch vlak
"staan al deze plaatsen niet verder dan Tongeren en kunnen zich nog
"niet sieren met de ere-titel van Atuatuca Eburonum, waar de Romeinen
"een zeer zware nederlaag hebben geleden.

Wij wensen volgende bedenking hieraan vast te knopen. Waarom kan, in dergelijke belangrijke kwestie, niet een officiële kommissie in het leven geroepen, samengesteld uit bevoegdheden van verschillende aard, die dit vraagstuk een oplossing zou geven door studie, bespreking, en onderzoek ter plaatse, opgravingen, enz.

RHEINISCHE VIERTELJAHRSBLAETTER.

Jahrgang 29 (Heft 1/4) 1964.

Mitteilungen des Instituts für geschichtliche Landeskunde der Rheinlande an der Universität Bonn.

Uit zijn inhoud (423 blz.) citeren wij :

Franz Petri : FRANZ STEINBACH ZUM GEDAECHTNIS.

Het jaarboek opent met deze bijdrage.

In dit ontroerend In Memoriam wordt de nadruk gelegd op de geleerde én de mens Steinbach, "die Grundzüge seines Wesens aber waren Güte und Treue".

Even wordt tevens herinnerd aan het verblijf van de aflijvige in België tijdens de jongste oorlog, "Zeugen... sind die aufrechten belgischen Patrioten, die mit Franz Steinbach während seiner Lehrtätigkeit in Gent mitten im Kriege in ein Verhältnis persönlicher Freundschaft traten...".

I.J. Brugmans : Die industrielle Revolution in den Niederlanden.

Schrijver behandelt het late ontstaan der industriële revolutie in Nederland, nl. in de jaren 1850 tot 1870, daar waar deze in Engeland plaatsgreep van 1760 tot 1830, in België van 1800 tot 1830 en in Duitsland tussen 1840 en 1870.

Hij vermeldt hierbij, in onze onmiddellijke buurt :

" Die erste Aenderung dieser Verhältnisse hat unter Einfluss des Belgischen Aufstandes stattgefunden. Belgische Textilunternehmer, die den Absatz ihrer Stoffe in Niederländisch-Indien bedroht sahen, siedelten nach Holland um und gründeten in Leiden und besonders in Haarlem industrielle Grossbetriebe mit vielen hunderten von Arbeitern. Dieselbe Entwicklung fand in Maastricht statt, wo der Händler Petrus Regout anfang, seine Glass-, Kristall- und Steingutwaren, die er bisher in Belgien angekauft hatte, selbst herzustellen. So wurden Haarlem und Maastricht die ersten Fabrikstädte in den Niederlanden.

Rudolf Schützeichel : Staffulus Regis. Zum Zeugnis der Lex Ribuarica für die zweite Lautverschiebung (Mit 4 Karten).

Elisabeth Berg : Das Ludwigslied und die Schlacht bei Saucourt. (Mit 1 Karte).

Mathias Zender : Das Rheinische Wörterbuch von 1904 bis 1964. (Mit 4 Abbildungen).

Nikolaus Kyll : Die "Christliche Zuchtschul" des Nikolaus Cusanus S.J. als volkskundliche Quelle des west-trierischen Raumes.

Gerhardt Hard : Plangewannfluren aus der Zeit um 1700. Zur Flurformengenese in Westpfalz und Saargegend. (Mit 6 Abbildungen).

Fritz Windisch : Zur Entstehung der mit dem Grundwort "dorf" gebildeten Ortsnamen (Mit 2 Karten).

BEZINNING

D E F A M I L I E

De mens is slechts zichzelf in zijn sociaal milieu, en daarin speelt de familie een eersterangsrol. Mogelijk is deze rol soms zelfs te groot geweest, in tijden en op plaatsen waar zij de fundamentele vrijheden van de persoon schaadde. Dikwijls te strak en slecht georganiseerd, kunnen de oude kaders van de landen in ontwikkeling voorlopig nog niet gemist worden, al moeten ze hun al te vaste greep geleidelijk lossen maken. Maar het natuurlijk gezin, monogaam en stabiel, zoals het in Gods plan is bedoeld en in het christendom is geheiligd, moet die plaats blijven waar "verschillende generaties elkaar ontmoeten en elkaar helpen om tot een grotere wijsheid te komen en om de rechten van de personen harmonisch te verbinden met de andere eisen van het sociale leven".

Het is waar dat al te dikwijls de problemen van de ontwikkeling gecompliceerd worden door de moeilijkheden van een versnelde demografische groei : de bevolking groeit sneller aan dan de beschikbare hulpbronnen en het ziet er naar uit dat men in een impasse zit. Dan is de verleiding groot de bevolkingsgroei met radikale middelen af te remmen. Het is duidelijk dat de openbare macht, binnen de grenzen van haar bevoegdheid, tussenbeide kan komen door een aangepaste voorlichting en geschikte maatregelen, op voorwaarde dat deze in overeenstemming zijn met de morele wet en de gerechtvaardigde vrijheid van de echtgenoten respecteren.

Zonder onvervreembaar recht op huwelijk en op voortplanting is er geen menselijke waardigheid meer;

Het is tenslotte de taak van de ouders, met volle kennis van zaken te beslissen hoeveel kinderen zij willen; deze beslissing zullen zij nemen met het oog op hun verantwoordelijkheid voor God, voor zichzelf, voor de kinderen die zij reeds op de wereld hebben gebracht en voor de gemeenschap waartoe zij behoren, en zij zullen daarbij de eisen van hun geweten opvolgen, dat onderricht is door de authentiek geïnterpreteerde wet van God en steun vindt in het vertrouwen in Hem.

Uit "Populorum progressio" encycliek van Paus Paulus VI over de ontwikkeling van de volkeren.

Reinaert Uitgaven / Brussel.

TRIBULATIONS D'UNE JEUNE PARISIENNE

A MORESNET EN 18..

LE LOUP

Dix ou douze jours après la veillée de Noël, la neige vint nous rendre visite, non pas une visite, passagère, mais longue, interminable, qui, ne se bornant pas aux compliments d'usage, s'établit chez nous pour des semaines et des mois, envahissant plaines, collines, vergers, bois et forêts. Plus d'escalier devant le château; au dehors, plus de route.

Enfants et domestiques s'ingénierent à tailler des marches dans la neige gelée, et ce n'est pas un escalier improvisé, qui aboutissait à l'une des fenêtres de la cuisine, qu'on entra dans le castel pendant tout le temps que la neige en défendit les abords.

Ma tante et moi, nous n'en continuâmes pas moins nos courses lointaines, consacrées non plus à des excursions, mais à des visites depuis longtemps ajournées. Le patin ou le traîneau nous abrégeait la route.

C'est par un beau dimanche, avant l'heure des vêpres, que j'appris à patiner sur le grand bassin de Bempt. Le soleil se moquait certainement de moi. Sa clarté splendide semblait n'avoir plus de chaleur, et ses rayons, en m'éblouissant, m'entraient dans les yeux comme des flèches de glace.

Constantin et Alphonse me prirent chacun par une main et me conduisirent au bassin. Là, j'armai mes pieds de patins et me laissai conduire par mes deux guides à un endroit qu'ils avaient préparé d'avance.

Au moment où ils allaient me laisser à moi-même, Louise, la petite Louise, m'offrit un balai, un grand balai, et, comme je faisais mine de le refuser :

"Prends! Prends! me dit-elle en riant; tu me remercieras tout à l'heure."

Je pris le balai et n'eus pas à m'en repentir; les deux garçons avaient tracé à coups de pioche un immense cercle où ils m'entraînèrent. Puis, d'une légère impulsion, ils me mirent en mouvement, et je commençai à tourner indéfiniment, sans pouvoir m'arrêter, comme sur des rails de chemin de fer.

Je tournais, je tournais toujours, et, sans mon balai, j'aurais plus d'une fois perdu l'équilibre.

Je criais grâce, je suppliais qu'on vint m'arracher à cette situation critique; mais la galerie s'amusait trop pour avoir cette charité.

Tout à coup, j'entendis comme une fusillade d'éclats de rire; je regardai sans m'écarter autant que possible de mon centre de gravité, et je vis derrière la haie, située à peu de distance du grand bassin, les habitants de Moresnet qui s'étaient arrêtés, en se rendant aux vèpres, pour jouir du spectacle divertissant que je leur donnais bien malgré moi.

Il paraît que j'avais une physionomie tout à fait réjouissante, car paysans et gens du château se tordaient de rire.

Enfin ma tante vint me délivrer.

"Tu t'es bien amusée?... me demandèrent d'une voix doucement hypocrite tous les enfants.

- Oh! oui, répondis-je; j'espère bien que nous recommencerons demain !

- A ton service," reprirent-ils en chœur.

Voilà comme, en ne me fâchant pas, je mis fin aux rires, au lieu de les exciter. Le lendemain, ce fut à qui m'apprendrait à patiner, et je devins bientôt assez forte pour suivre ma tante dans ses longues promenades.

Il faut que je vous dise autre chose : à quatorze ans, j'avais atteint la taille que j'ai aujourd'hui, 1 m.74.

Ma tante était beaucoup moins grande que moi, presque petite. Elle avait conservé des robes de nankin et de coutil datant de 1820, et dont elle faisait des reliques. Le vue de ces toilettes me remplissait de joie.

Un matin, ma tante sortit de son portemanteau une robe de coutil, jaune à raies blanches pendue par les bras et soigneusement enfermée dans un sac de percaline verte.

Oh! la délicieuse forme de robe !... quelle grâce ! quelle élégance! manches à gigots, corsage à pièce et à plis, ceinture haute de 8 centimètres, triple pèlerine.

"Marie, me dit ma tante en étalant ce chef-d'oeuvre sur mon lit, tu vas mettre cette robe.

- Nous sommes donc invitées à une soirée ? lui répondis-je.

- Non, ma nièce, nous allons rendre visite aux dames de Lassau. Nous irons en traîneau, et, comme tu n'en as pas l'habitude et que tes robes sont très longues, tu laisserais prendre ta jupe, qui serait inévitablement déchiquetée par le fer du traîneau. Celle-ci étant beaucoup plus courte, tu la ramasseras plus facilement, en nous n'aurons à craindre ni accidents ni déchirures.

- Mais, ma tante, une robe d'été par la neige ?

- Tu te couvriras dessus et dessous.

- Oui, mais on rira.

- Les de Lassau riront de bonne amitié, les autres ne te verront pas.

- Allons."

J'étais si folle, si gaie, j'aimais si passionnément tout ce qui sortait de la vie ordinaire, tout ce qui ressemblait à une aventure, que je me mis bravement à m'habiller. Je me plantai devant ma glace, je me bourrai de camisoles et de tricots, et je passai la robe.

Mon Dieu, que j'étais drôle avec cette robe jaune, qui ne m'arrivait pas à la cheville!... Et de me faire des révérences ! Et de prendre des poses de danseuse ! Et de me trouver jolie et belle, et charmante !

"N'est-ce pas, petite tante, que cela me sied à ravir ?

Et ce disant, je me retournai. Elle avait posé sur son nez ses bésicles à noeud noir et m'examinait.

Pour toute réponse, elle ôta son pince-nez, et je vis de grosses larmes rouler dans ses yeux.

"Eh ! bonne petite tante, qu'avez-vous ? m'écriai-je, en lui jetant mes bras autour du cou.

- Ah ! me répondit-elle, si tu savais comme j'étais gentille avec cette toilette-là!... C'est celle que je portais la première fois que je vis ton oncle Alexandre; nous étions mariés trois mois après."

Et elle ajouta d'une voix presque tendre :

"Ne me la déchire pas, surtout !...

- Soyez tranquille !" lui répondis-je, tout émue.

Ah ! pauvre petite robe jaune, si ridicule !.. si chérie!...

Couverte de mon manteau, je montai dans mon traîneau; petit traîneau hollandais, en forme de chaise basse, que l'on fait glisser à l'aide de deux bâtons ferrés.

Louise et Emma m'enseignèrent comment il fallait ramasser ma jupe et la disposer sous moi de façon qu'il n'en dépassât pas un fil? Je m'accommodai de mon mieux; ma tante, installée dans son traîneau, donna, pour prendre son élan, un vigoureux coup de son bâton sur la neige durcie; je fis de même, et nous voilà glissant comme des canards à la surface de l'eau.

Pour mon début, ma tante avait choisi une courte promenade, la maison des de Lassau n'étant éloignée de Bempt que de 3 kilomètres.

Le temps, malgré sa rigueur, était splendide. L'impulsion que je donnais à mon traîneau activait si bien les battements de mon coeur que je n'avais garde d'avoir froid. Je ne connais pas de sensation plus délicieuse que celle de cet élan qui vous transporte, comme un coup d'aile; à de grandes distances!.. On ne marche pas.. on ne court pas,.. on vole!...

A tout moment, ma tante était obligée de recourir à de grands appels pour me faire remettre dans le bon chemin; j'obliquais à droite quand je devais prendre à gauche, à gauche quand je devais incliner à droite.

Comme je n'avais devant moi qu'une plaine blanche, à perte de vue, sans indications, sans routes, sans haies pour me reconnaître, j'allais devant moi, toute au bonheur de me sentir emportée et sans me demander où aboutirait cette course folle!...

Au détour d'un petit bois, cependant, n'entendant plus le traineau de ma tante, je m'arrêtai, et je tournai la tête. Elle était assez loin de moi, et je ne pus m'empêcher de rire en voyant les grands efforts qu'elle faisait pour me rejoindre.

"Attendons-la," me dis-je, et je laissai reprendre à ma tête sa position naturelle.

Horreur ! En arrêt devant moi, un loup énorme me regardait de ses yeux sanglants.

Je demeurai pétrifiée, sans une goutte de sang dans les veines, mes yeux dans les yeux du loup, tous les deux immobiles...

Je me vis perdue; j'avais déjà la sensation de ses crocs m'entrant dans les chairs !...

Là, dans ce petit traineau, avec ma pauvre robe d'été, comme se sera vite fait !...

L'épouvante que j'éprouvais était si forte qu'il me sembla être devenue de marbre.. Je ne voyais plus clair, mon coeur avait cessé de battre; je n'osais ni articuler un son ni faire un mouvement; je pensais que le loup prenait son temps, et qu'au moindre cri, au moindre geste, il s'élancerait sur moi !...

Oh ! si j'avais pu mourir avant d'avoir sur mon cou les dents de la bête cruelle,... si j'avais pu seulement perdre connaissance !...

Mais non!.. je le regardais fixement, sans ôser fermer les yeux!...

Qui a passé par un pareil moment peut seul en comprendre l'épouvante.

Tout à coup, j'entendis le bruit du traineau de ma tante; sans tourner la tête, je la devinais près de moi? Je n'essayai pas de parler; je tremblais d'entendre sa voix!...

Ma tante était une femme courageuse et énergique: elle me murmura dans l'oreille :

"Il faut effrayer le loup. Nous allons toutes les deux pousser des cris épouvantables et faire tournoyer nos bâtons au-dessus de nos têtes. Le loup a peur du bruit, et peut-être se sauvera-t-il. Allons, courage!... crie de toutes les forces.. moi, je vais m'en acquitter de mon mieux!"

Et, de son mieux, en effet, elle proféra un cri suraigu dont je ne l'aurais pas crue capable. Je voulus suivre son exemple; mais rien, absolument rien; j'étais complètement aphone ! j'étranglais!...

Le loup eut un mouvement, il s'élançait sur nous!... La voix me revint, et je jetai un cri perçant !...

Pour le coup, j'avais fermé les yeux... Les dents du loup ne me déchiquetaient pas; c'est donc ma tante qu'il dévorait ?... Pauvre tante !...

Regarder, impossible!... Voir ma tante déchirée, sanglante,... non ! ... attendre mon tour... oui !

Cependant, comme l'attente se prolongeait, je finis par ouvrir les yeux. Ma tante était pâle comme la neige, mais elle était encore en vie.

Elle me montra la plaine; au loin, je distinguai le loup qui détalait, et, derrière lui, trois chasseurs à sa poursuite.

Nous étions sauvées.

"Il ne s'élançait donc pas sur nous ? dis-je à ma tante; je vous croyais mangée ?

-Non grâce à Dieu ! ... il se sauvait.

- Ah ! c'est égal ! ... j'aime bien le traîneau; mais des rencontres pareilles, c'est atroce !"

Oh ! oui, c'est atroce ! ... il me semble que j'y suis encore !.. cette immense nappe blanche ! ... Et là, devant moi, cette horrible bête ! ...

"Ah ! si nous avions su qu'il fût chassé, me dit ma tante, nous aurions eu moins peur. Un loup chassé n'attaque pas, il a autre chose en tête que de croquer les gens. Maintenant en route ! "

Elle n'eut pas à me le dire deux fois, et, quoique je fusse à moitié paralysée par la peur, je réussis à remettre mon traîneau en mouvement ? Presque aussitôt, d'ailleurs, nous aperçûmes le toit des de Lassau, et, peu d'instant après, nous frappions à cette porte hospitalière.

Notre visite fut courte; je pressai ma tante de revenir. La rencontre de monsieur le loup m'avait vivement impressionnée, et je craignais de voir arriver la nuit.

- Ah ! disais-je, pensez donc, ma tante.. si Mme la louve et MM. les Louvetaux se mettent en quête de Mgr le loup et viennent à nous trouver, que leur répondrons-nous quand ils demanderont de ses nouvelles ?"

Ma tante se rendit à ces raisons, et nous voilà de nouveau lançant nos traîneaux sur la neige.

Moi qui, en venant, avais si bien manoeuvré, je me trouvai, au retour, des plus maladroit, ayant de la peine à démarrer, vacillant, enrayant, dix fois sur le point de verser; je n'y comprenais rien.

Tant bien que mal, pourtant, nous arrivâmes à l'entrée de Moresnet, au moment où une salve de coups de fusil s'y faisait entendre, suivie de cris de triomphe.

Nous étions alors près du presbytère, habité par notre excellent curé, M. Schmetz. Nous l'aperçûmes sortant de chez lui et levant les bras au ciel.

"Qu'est-ce donc, monsieur le curé ? lui demanda ma tante.

- Un loup ! répondit ce brave homme (1).

- Un loup ? riposta ma tante.

- Notre loup !... m'écriai-je; a-t-il mangé quelqu'un ?

- Oh ! non, la pauvre bête ! ... dit M. Schmetz.

- Vous plaignez ce vilain loup ? dit ma tante, vous le berger d'un troupeau !

- Assurément ! dit M. Schmetz, puisqu'il est mort.

- Hosannah ! cria ma tante.

- Oh ! que vous êtes cruelles, dame Constance !

- Eh ! monsieur le curé, si, comme nous, vous l'aviez eu en face tout à l'heure dans la plaine ...

- Je ne l'aurais pas reçu dans l'estomac, toujours ! ...

- Dans l'estomac ? s'exclama ma tante.

- Oui, ma chère dame, dans l'estomac ! J'étais dans ma chambre lisant tranquillement mon bréviaire, lorsque tout à coup j'entends, un grand bruit; je me lève, j'ouvre ma porte, et me voilà à moitié renversé par quelque chose, je ne sais quoi !... Je me relève, et je vois sous ma table un pauvre loup qui cherchait à se cacher. Les chasseurs, qui le suivaient de près, envahissent mon presbytère, et je m'enfois pour ne pas assister à cette boucherie, qui me fait horreur !... Vous avez entendu les détonations ? Je suppose que tout est fini.

- Ah ! le pauvre pénitent, dit tristement ma tante.

- Comment, le pénitent ?...

- Dame ! puisqu'il venait à vous !

- Ah ! dame Constance, dame Constance !"

Qui, c'était bien fini. Une douzaine d'hommes sortirent du presbytère en menant grand tapage. Attaché au milieu d'un fort rondin, maître loup se balançait, quoique trépassé. Deux chasseurs le portaient fièrement sur leurs épaules.

Suite au prochain numéro

(1) Nota van de redactie :

Schmetz, Petrus Joseph werd geboren te Gemmenich op 18/10/1807. priester gewijd in 1830.

Werd pastoor te Moresnet in 1841 tot 1874.

Ging met rust te Moresnet in 1874 en overleed er op 27 september 1881 in de ouderdom van 74 jaren.